

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

PROJEVY BIEDERMEIERU VE VYBRANÝCH DÍLECH ČESKÉ PRÓZY

20. A 30. LET 19.STOLETÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Petra Turečková

*Učitelství pro střední školy, obor Učitelství ČJ-NJ
léta studia (2011 - 2014)*

Vedoucí práce: *Prof. PhDr. Viktor Viktora, CSc.*

Plzeň, 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 15.duben 2014

.....
vlastnoruční podpis

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych chtěla poděkovat v první řadě vedoucímu diplomové práce Prof. PhDr. Viktoru VIKTOROVI, CSc., za jeho cenné rady, podnětné návrhy a čas, který byl ochoten mi věnovat.

Také bych ráda poděkovala své rodině a přátelům za jejich podporu a pomoc při studiu.

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta pedagogická

Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Petra TUREČKOVÁ
Osobní číslo: P11N0112P
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obory: Učitelství českého jazyka pro střední školy
Učitelství německého jazyka pro střední školy
Název tématu: Projevy biedermeieru ve vybraných dílech české prózy
20. a 30. let 19. století
Zadávající katedra: Katedra českého jazyka a literatury

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Problematika biedermeieru
2. Magdaléna Dobromila Rettigová
3. Marie Antonie
4. Jan z Hvězdy
5. František Bohumil Tomsa

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

ANTONIE, M. *Keř Rozmarínový, ze stjnu do veřegné zahrady přesazen.* Praha : Knjžecj arcibiskupská knihtiskárna, 1830.

JOHANIDES, J. *Magdalena Dobromila Rettigová.* Rychnov nad Kněžnou : Městský úřad v Rychnově nad Kněžnou, 1995.

LORENZOVÁ, H.; PETRASOVÁ, T. (ed.) *Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. ročníku symposia k problematice 19. století.* Praha : Koniasch Latin Press, 2004. ISBN 80-86791-08-4.

MAREK, J.J. *Známosti z průjezdu : novela.* Praha : I.L. Kober, 1881.

MAREK, J.J. *Konwalinky, aneb, Sbjrka půwodnjch romantickýh powjdek z starobylých i nowěgssjch časů.* Praha : Josefa wdowa Fetterlowá z Wildenbrunnu, 1824.

RETTIGOVÁ, M.D. *Domáci kuchařka, spolu s ukázkami z beletristického díla M. D. Rettigové a čtením o její osobnosti.* Praha : Odeon, 1986.

RETTIGOVÁ, M.D. *Chudobičky.* Hradec Králové : J.N. Pospíšil, 1847.

VONDRÁČEK, R. (ed.) *Biedermeier, umění a kultura v českých zemích 1814-1848.*

Praha : Uměleckoprůmyslové museum v Praze a Gallery, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7101-073-9.

Estetika, časopis pro estetiku a teorii umění. Ročník XXXIII. Praha : Akademie věd České republiky, 1996.

Vedoucí diplomové práce:

Prof. PhDr. Viktor Viktora, CSc.

Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání diplomové práce:

2. prosince 2011

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2013

U.S. Coufalová
Doc. PaedDr. Jana Coufalová, CSc.

děkanka

Viktor Viktora
Prof. PhDr. Viktor Viktora, CSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 12. ledna 2012

V Plzni dne 2.4.2013
č.j. ZCU/11428/2013/B

Rozhodnutí

Dle ust. čl. 55 odst. 3 Studijního a zkušebního řádu v platném znění (dále jen studijní a zkušební řád) rozhodl děkan

takto:

Studentce **Petře TUREČKOVÉ**, nar. **31.1.1989** bytem **Borovy 91, Přeštice** studující ve studijním programu navazujícího magisterského studia **Učitelství pro střední školy**, studijní obor **český jazyk – německý jazyk** se určuje náhradní termín odevzdání diplomové práce s názvem „**Projevy biedermeieru ve vybraných dílech české prózy 20. a 30. let 19. století**“ na **31.3.2014**.

Odůvodnění:

Student byl povinen odevzdat kvalifikační práci dle jejího zadání nejpozději do 31.3.2013. Student, aniž by odevzdal kvalifikační práci, podal k děkanovi včas podle čl. 55 odst. 2 studijního a zkušebního řádu žádost o stanovení náhradního termínu odevzdání kvalifikační práce.

Děkan s ohledem na důvody uvedené v žádosti vyhověl žádosti studenta a v souladu s ust. čl. 55 odst. 3 studijního a zkušebního řádu stanovil studentovi náhradní termín pro odevzdání kvalifikační práce.

Poučení:

Proti tomuto rozhodnutí není opravného prostředku.

V Plzni dne 2. dubna 2013

v.ř. J. Coufalová

Doc. PaedDr. Jana Coufalová, CSc.
děkanka FPE

Obsah

Úvod.....	8
1 Biedermeier a jeho historie.....	9
1.1 Problematika pojmu „biedermeier“.....	9
1.2 Životní styl, kultura a umění českého biedermeieru.....	10
1.2.1 Měšťanská společnost první poloviny 19. století.....	10
1.2.2 Móda a módní doplňky.....	12
1.2.3 Malířství.....	13
1.2.4 Zařízení interiérů, užité umění a dekorace.....	14
1.2.5 Hudba.....	14
2 Biedermeier v české literatuře.....	16
2.1 Literární tvorba biedermeieru a její znaky.....	16
3 Magdaléna Dobromila Rettigová.....	18
3.1 Život.....	18
3.2 Literární tvorba.....	20
3.3 Analýza vybraných děl.....	21
3.3.1 Mařenčin košíček.....	21
3.3.2 Domácí kuchařka.....	23
3.3.3 Chudobičky.....	24
3.3.4 Drobná próza.....	26
4 Marie Antonie.....	28
4.1 Život.....	28
4.2 Literární tvorba.....	29
4.3 Analýza vybraných děl.....	30
4.3.1 Myrtový věneček.....	30
4.3.2 Keř rozmarýnový.....	33
5 Jan Jindřich Marek.....	37
5.1 Život.....	37
5.2 Literární tvorba.....	38
5.3 Analýza vybraných děl.....	40
5.3.1 Konvalinky.....	40
5.3.2 Hrob milenců.....	47
5.3.3 Známosti z průjezdu.....	48

6 František Bohumil Tomsa.....	51
6.1 Život.....	51
6.2 Literární tvorba.....	51
6.3 Analýza vybraných děl.....	52
6.3.1 Jaré fialky.....	52
Závěr.....	57
Seznam použité literatury a pramenů.....	60
Resümee.....	63
Seznam příloh.....	64
Příloha č.1 - „Móda a umění biedermeieru“	
Příloha č.2 - „Biedermeier v české literatuře“	

Úvod

Bezpečí, štěstí, klid, pohodlný nábytek, dýmka, plivátko, rodinná atmosféra... a mnoha dalšími slovy bychom mohli charakterizovat období, které je považováno spíše jako německý fenomén, takzvanou dobu předbřeznovou – *biedermeier*.

Diplomová práce „Projevy *biedermeieru* ve vybraných dílech české prózy 20. a 30. let 19. století“ navazuje na bakalářskou práci, věnovanou hlavně autorce Magdaléně Dobromile Rettigové, kterou všichni znají jako autorku receptů. Ve své práci jsem se rozhodla pokračovat ve zkoumání dalších literárních památek, které dle mého názoru ovlivnily českou literaturu 19. století. Ráda bych svou práci doplnila o další vlastenecké spisovatele, jejichž literární tvorba není zcela prozkoumána. Názory některých literárních historiků se totiž v pojetí literatury *biedermeieru* často liší.

První stránky mé práce zachycují *biedermeier* z různých hledisek (umění, kultura, životní styl) a představují tak souvislosti, aby bylo snazší pochopit literární památky, které v této době vznikaly. Zabývala jsem se měšťanskou společností první poloviny 19. století a jejím vzděláváním, rodinnými hodnotami, ušlechtilými vlastnostmi a výchovou člověka nebo postavením ženy ve společnosti. Dále jsem se zaměřila na módní oblékání, hudbu a užité umění, jež mělo v dobách *biedermeieru* velký význam. Další kapitoly jsou věnovány literární tvorbě první poloviny 19. století, přesněji řečeno českým autorům, vlastencům, z jejichž povídek dýchá atmosféra doby předbřeznové.

Cílem mé práce bude především analýza dochovaných literárních děl vybraných autorů. Pokusím se zhodnotit díla z hlediska formy, obsahu a tématu. V interpretaci tvorby zaměřím svou pozornost na rysy *biedermeieru*, které je třeba odlišit od motivů romantických a sentimentálních povídek, které do české literatury též pronikaly.

1 Biedermeier a jeho historie

1.1 Problematika pojmu „biedermeier“

České země stejně jako ostatní země Evropy prošly během druhé poloviny 18. a v 19. století složitým procesem přeměny starých feudálních struktur v moderní občanskou společnost. Byly zasaženy novými liberálními myšlenkami a všestranným rozvojem, například rozvojem továrního průmyslu, strojové výroby nebo železnice.¹ Podnětem hnutí byly napoleonské války, které vyvolaly řadu nepokojů a zklamání z předcházejícího období osvícenství a racionalismu. Návrat k dřívějším poměrům již nebyl myslitelný, proto vznikají myšlenková hnutí, která dotváří národní vědomí českého obyvatelstva. Ve středoevropském prostředí se nejvíce prosadil tzv. biedermeier, styl vycházející z protiromantických idejí. Východisko ani smysl nehledal v tragice nebo v útěku do gotického středověku, nýbrž uprostřed klidného rodinného kruhu a v mravních zásadách. Uměřený styl biedermeieru lze tedy s jistou nadsázkou chápat i jako výraz kulturního „kompromisu“.² Již od počátku 19. století byla pěstována víra ve svobodu osobnosti, konkrétně zavedením ústavního systému, v němž měly být uskutečněny základní občanské svobody jako je svoboda svědomí, rovnost občanů před zákonem, svoboda shromažďování a tisku, podíl občanů na vládě apod.³ České národní hnutí směřovalo ke snaze liberalizovat veřejný život. Vznikaly instituce sociálního zabezpečení nebo instituce vědecké (Vlastenecké muzeum roku 1818), dále se usilovalo o vytvoření českých gramatických pravidel a o jejich zavedení jak do škol, tak i do veřejného života.⁴

Pro tento měšťanský styl, který navázal na empír, se zpočátku hledalo vhodné označení. V osmdesátých letech 19. století o něm jako první začala psát publicistka, která se zabývala nábytkovou a dekorativní tvorbou. Z jejích článků je patrné, že se nejednalo o romantismus ani klasicismus a empír, ale o zcela nové, pokrokové období.⁵ Biedermeier nebyl jen životním a uměleckým stylem, ale důležitou roli hrál i v oblasti užitého umění a lidové zábavy.

Termín „Biedermeier“ se poprvé objevil v roce 1855 v mnichovském časopise „Fliegende Blätter“, kde spisovatel a právník Ludwig Eichrodt a lékař Adolf Kußmaul zveřejnili satirická básnická díla a vydali je pod pseudonymem Gottlieba Biedermeiera. V časopise se objevila řada satirických figurek, například advokát Zeiselmeier, tlustý pan Speckmeier, obuvník Ledermayer a

¹ BĚLINA, P. a kolektiv. Dějiny zemí Koruny české II. S. 60

² RAK, J., VLNAS, V. Libosad českého biedermeieru. S. 37.

³ Tamtéž, s. 65.

⁴ Tamtéž, s. 78-79.

⁵ VONDRÁČEK, R. Biedermeier a jeho moderní minulost. S. 7

postavy Biedermanna a Bummelmaiera.⁶ Právě spojením těchto dvou jmen se inspirovali výše uvedení němečtí humoristé při vymýšlení prostoduchého Gottlieba Biedermaiera. Později se tohoto jména začalo užívat jako metafory pro celkový životní styl středních vrstev doby ponapoleonské a předbřeznové ve střední Evropě, zejména v Rakousku a jižním Německu.

1.2 Životní styl, kultura a umění českého biedermeieru

Z rodinného obývacího pokoje na nás dýchá neobyčejná poklidnost. Vše je jakoby uzavřené a brání se vnějšímu světu, od kterého nelze nic dobrého očekávat. Díky bohatému nařazení vytvářejí mušelinové okenní záclony půvabnou a romantickou atmosféru pokoje. Na pohodlné pohovce sedí starší pán, v pravé ruce drží porcelánový šálek a v levé ruce knihu, do které je hluboce začten a užívá si odpoledního klidu...

1.2.1 Měšťanská společnost první poloviny 19. století

Dominantním a státem podporovaným náboženstvím bylo katolictví. Reformy Josefa II. povolily ještě některá nekatolická vyznání (luteránské nebo pravoslavné), víra byla víceméně soukromou záležitostí obyvatel. Pro nekatolíky platila pouze řada omezujících předpisů, například měli legální možnost rozvodu. Za josefínských reforem proběhlo i zrušení části klášterů, které se nevěnovaly charitativní či zdravotnické činnosti. Také byly založeny katedry teologie na univerzitách.⁷ V souvislosti s katolicismem vznikaly různé soukromé kroužky a spolky, které se zasloužily o obrodu náboženského života a podporovaly čistou víru v Boha. Tyto spolky se objevovaly nejčastěji v měšťanské společnosti. Každodenní modlitby, pravidelné návštěvy bohoslužeb, uctívání Ježíše Krista a Panny Marie byly znakem víry, kterou pojímala jak selská žena, tak univerzitní profesor teologie. Výuka náboženství probíhala v obecných školách i v domácím prostředí v rodině, především vyprávěním příběhů.⁸

Měšťanská i aristokratická společnost tohoto období vyznávala kult spořádaného a poklidného života bez velkých převratů a vypjatých emocí.⁹ K nejvýznamnějším hodnotám patřily morální a etické principy a rodinná harmonie. Představy šťastného a klidného života měšťana můžeme doložit následujícím úryvkem z básně *Spokojenost* (1814) od Josefa Jungmanna:

⁶ VONDRÁČEK, R. Biedermeier a jeho moderní minulost. S.12.

⁷ LNĚNÍČKOVÁ, J. České země v době předbřeznové 1792-1848. S.250.

⁸ Tamtéž, s.253-254.

⁹ Tamtéž, s.262

„Život můj jest jaro tkvoucí,
Volný, tichý, blažený,
Ani citem velmi vroucí,
Ani tupě studený;
Ne to bývá, které chřestí,
Ale mírné pravé štěstí.¹⁰

Zařízení domu bylo orientováno prakticky. Žena získala v domácnosti roli „paní domu“, vařila, vychovávala děti, věnovala se ručním pracím. V bohatších rodinách mohla pomáhat i služebná, chůva, domácí učitel či vychovatel. Už v poměrně nízkém věku byly mladé dívky vedeny k dobrému chodu domácnosti a ke zručnosti. Dobrá hospodyně uměla i vyšívat, kreslit a hrát na hudební nástroj. K nezbytným ženským kvalitám se v českém vlasteneckém prostředí přidával ještě požadavek osvojení češtiny. Dle Mileny Lenderové¹¹ se česká žena v 19. století spontánně identifikuje se svým jasně určeným ženským údělem – přijímá skupinovou identitu češství. Cílem bylo vštípit ženě normy spojené s jejím budoucím posláním manželky a hospodyně a současně ji seznámit se základními normami chování. Rodina plnila hlavně funkci životního zázemí, o které se staral muž. Otec zastupoval rodinu navenek a zajišťoval ji ekonomicky. Děti byly vedeny k absolutní úctě k rodičům, kterým vykaly. K matce měly zpravidla hlubší citový vztah než k otci, ten byl pro rodinu spíše vyšší autoritou. Stejně jako děti, tak i manželka byla povinna poslouchat manžela, který ji zastupoval ve všech veřejných záležitostech a měl bezvýhradné právo i na její majetek.¹² Pro každého člověka se stal útulný domov a láska k rodičům a přírodě takřka „posvátným“.

Období první poloviny 19. století bylo zcela odproštěno od erotiky. Mladí lidé se nesměli stýkat bez souhlasu rodičů. Například líbání na veřejnosti bylo chápáno jako závažný mravní prohřešek.¹³ V některých rodinách dokonce nebyla dovolena svobodná volba partnera.

¹⁰ Tamtéž, s.263.

¹¹ LENDEROVÁ, M. Ušlechtilé sestřínky aneb dívčí a ženské ctnosti v době předbřeznové. S. 80

¹² LNĚNIČKOVÁ, J. České země v době předbřeznové 1792-1848. S.267.

¹³ Tamtéž, s.269.

1.2.2 Móda a módní doplňky

Doba předbřeznová jako epocha nepokojů a změn s sebou přinesla i změnu v oblékání. Důvodem byla silná osobní potřeba žít podle svého vkusu. Móda období *biedermeieru* se udržela poměrně krátkou dobu, přibližně mezi léty 1825 – 1835. Vyznačovala se ale jednotnou stylovou podobou, byla zakotvena v empirii.¹⁴ Podle informací Evy Uchalové se v této době klade důraz na zvýraznění ženských tvarů – bohatého poprsí a štíhlého pasu. Šaty mají zvýšený pas, umístěný až pod nadry, výstřih a balonkové rukávy zdobené často volánky (obrázek 1).

Ve 30. letech se začínají šít dámské šaty s pasem na svém přirozeném místě, však ozdobené páskem s dekorativní sponou. Sukně má kuželovitý tvar, je nabraná a podkládaná spodničkami. Ženy často nosily i tzv. *špencer*¹⁵ nebo také *wickler*¹⁶. Ideální žena po roce 1835 již není láskyplná a domov milující matka, ale něžná romantická kráska a s tímto pohledem se mění i její styl oblékání.¹⁷ Ženy se zkrášlovaly hedvábnými stuhami, šátky a šály napodobující indické a turecké vzory (obrázek 2) nebo nosily klobouky a čepce (obrázek 3). Důležitým doplňkem byly i slunečníky (obrázek 4), vějíře či kapesníčky, které bylo možno zahlédnout na plese či jiné společenské příležitosti. Na módním oblékání si potrpěli i muži. Pánský luxusní francouzský styl vystřídal praktické oblečení anglického typu, vyznačující se zejména střízlivostí a nenápadnou elegancí. Typický byl černý frak a tzv. *pantalóny*¹⁸. Oblek doplňoval klobouk (cylinder), bílé nebo šedé rukavičky. Často bylo možné zahlédnout muže s holí či s dýmkou (obrázek 5).

Za *biedermeierovských* dob bylo obvyklé poklonování a líbání ruky. Pozdrav „ruku líbám, milostivá paní“ s následným lehkým ukloněním tehdy používal každý správný gentleman. Nejednalo se jen o projev úcty ženám, nýbrž i mužům. V tomto případě výraz „služebník“ byl prováděn skoro při každé příležitosti – při sektání či loučení nebo před jídlem. Nešlo jen o pozdrav, projev úcty či respektu. Toto slovní spojení mohlo znamenat i souhlas, odmítnutí či jinou odpověď na otázku. Například pokud člověk škrábal pravou nohou směrem dozadu a naklonil při tom hlavu vpravo, mělo „ruku líbám“ význam souhlasu. Zkrátka každý muž se musel naučit mít pro tento výraz cit, kdy, za jakých okolností a s jakým přízvukem v řeči je ho vhodné použít.¹⁹

¹⁴ UCHALOVÁ, E. Móda a textil období *biedermeieru*. S. 143

¹⁵ Kratičkový kabátek, který sledoval střih šatů, sahal pod nadra a měl dlouhé rukávy (UCHALOVÁ, E. Móda a textil období *biedermeieru*.)

¹⁶ Dlouhý plášť se zvýšeným pasem, často užíván v městské módě kolem roku 1820 (UCHALOVÁ, E. Móda a textil období *biedermeieru*.)

¹⁷ UCHALOVÁ, E. Móda a textil období *biedermeieru*. S. 147.

¹⁸ Dlouhé kalhoty ve světlejší barvě než kabát, často ušité z kostkované nebo pruhované látky, též jezdecké kalhoty (UCHALOVÁ, E. Móda a textil období *biedermeieru*.)

¹⁹ BÖHMER, G. Die Welt des *Biedermeiers*. S. 89-90.

1.2.3 Malířství

V polovině 18. století se objevuje nový typ estetické kvality – sentimentalita. Kvality sentimentu se projevy ve všech uměleckých žánrech, ať se jedná o historii, krajinářství, portrét, užité umění či hudbu. Tento termín se později vytratil a spojil se s romantismem, avšak kvality sentimentu zůstaly hodnotnou součástí historie evropského umění. Zejména v kruzích aristokracie byly oblíbené salónní obrazy Franze Cuziga, Huga Mauerera nebo profesora vídeňské akademie Johanna Heinricha Fügera. Z českých malířů nesmíme zapomenout na Josefa Berglera nebo Jana Quirina Jahna.²⁰ Obrazy uznávaného českého malíře, tzv. „nazaréna“²¹ Františka Tkadlíka jsou již jasným příkladem vídeňského biedermeieru. Tento umělecký směr je chápán jako středoevropský fenomén, jehož centrem byla hlavně Vídeň, dále Berlín, Mnichov, Düsseldorf a Praha. Je tedy zřejmé, že se jednalo hlavně o Německo a Rakousko, nemůžeme však pominout ani Čechy, protože u nás měl tento osobitý umělecký a myšlenkový proud poněkud odlišný vývoj i charakteristiky.²² Portrétní tvorba, zejména olejomalba, dosáhla velké obliby, však není nijak zvlášť odlišná od podoby téhož uměleckého žánru jinde ve střední Evropě. Byly často malovány rodinné portréty, ze kterých přímo dýchá harmonie a pohodlí. Rodinné prostředí zobrazuje kladné mezilidské vztahy. Na obrazech se objevují oblíbené motivy jako je rybaření, kouření doutníků, pití kávy, hraní na hudební nástroj (obrázek 6) nebo například starostlivý otec, pečlivá matka a dívka jako pilná čtenářka. Podobizny významných osobností by měly vyjadřovat klidné, milé a vlídné vyznění a hlavně představy o sobě samém, tudíž člověka vyrovnaného, klidného, laskavého, úspěšného a oblíbeného.²³ Malíř často zachycuje i povolání či záliby portretovaného (obrázek 6 – *Antonín Machek: Podobizna Terezie Palacké s dětmi*, harfa je zde atributem salónní kultury i ženskosti). Pro malbu mělo zásadní význam i krajinářství. Umělec měl být schopen dát nedokonalé krajině ideální kvalitu, sestavit takovou podobu světa, jak by vypadal, kdyby byl dokonalý.²⁴ Krajina byla vyobrazována jako místo, kde je dostatek slunce i stínu, vody i vegetace. Symbol květiny můžeme vidět takřka na každém uměleckém díle, byl to všestranně využívaný dekorativní motiv. Kromě portrétu a krajiny se stal příznačným také tzv. „žánr“ neboli „obraz mravů“ (Sittenbild).²⁵ Malíři zpodobňovali aktuální problémy soudobého života a chování lidí hlavně z nižšího sociálního prostředí nebo i důležité události (pokrok a rozvoj techniky).

²⁰ HNOJIL, A. Osvobozování sentimentu. Podoby středoevropského romantismu a biedermeieru. S.11

²¹ nazarenismus – výtvarný směr v polovině 19.století usilující o znovuvzkříšení křesťanského umění. REJMAN, L. Slovník cizích slov. S. 245.

²² PRAHL, R. Obrazy, jejich dobová produkce a recepce. S.165

²³ SRŠEŇ, L. Specifika biedermeierského portrétu v Čechách. S.166

²⁴ HNOJIL, A. Osvobozování sentimentu. Podoby středoevropského romantismu a biedermeieru.S. 17

²⁵ PRAHL, R. Malba a kresba. S.183

1.2.4 Zařízení interiérů, užité umění a dekorace

Umění se tedy všeobecně zaměřuje na každodenní život, funkčnost a užitečnost. O zařízení interiérů domácností se dovídáme hlavně z maleb tehdejších kreslířů. V šlechtickém prostředí nesměl chybět krásný a elegantní salon, kde se rodina shromažďovala k zájmovým, pracovním a jiným činnostem.²⁶ Lze říci, že se jednalo o předchůdce obývacího pokoje. Jako příklad uvádím akvarelovou malbu Karla Norda (obrázek 7), který zachycuje interiér hudebního salonu rodiny Černínů na zámku Víně u Prahy. V salonek byl vybaven dostatečným počtem sedacího nábytku, klavírem, stolem s květinami, psacím stolem a etažérem s notovými sešity a knihami. Styl nábytku navazuje na dosavadní typy z doby empíru a klasicismu, dominují u něj hladké geometrické tvary a květinové vzory. Oblíbeným typem křesla je v tomto období tzv. ušák s podnožkou nebo také různé taburety bez opěráků. Atmosféru interiéru dotváří květiny, pokojové malby a dekor čalounění nábytku. Díky dvěma velkým oknům je pokoj vzdušný a světlý, ale zároveň příjemný a útulný.²⁷ K cenným výtvarům truhlářů patřily i úložné sekretáře a globusové šicí stolky (obrázek 8). V domácnostech se používaly různé komody, příborníky, skleněné vitríny, toaletní stolky či knihovny.

A jaké místo zaujímal sklářská a porcelánová výroba? Biedermeier znamenal proměnu životního stylu a kultury, tudíž byla výroba předmětů ze skla a porcelánu stěžejní. V průběhu let 1819 – 1937 vznikala neobyčejně bohatá škála stolovacího nádobí. Podle příkladu Francie a její kultury stolování se vyráběly nejrůznější poháry, číše, karafy, džbány, podložky pod příbory nebo kroužky na ubrousky.²⁸ Z dekorativních předmětů se produkovaly vázy z barevného skla a jiné luxusní ozdoby upravené broušením a malováním. V tomto období došlo i k rozkvětu bižuterního průmyslu v Jablonci nad Nisou.²⁹ Výtvarným a společenským fenoménem střední Evropy se stal vídeňský a český porcelán, dekorovaný malbou květin, alegorických motivů a dozdobený zlacením či glazurou (obrázek 9).³⁰

1.2.5 Hudba

Biedermeier v hudbě byl situován hlavně do prostředí českých lázní, zejména Karlových Var. Vliv na formování hudebního života měl Josef Labitzky, autor asi 300 tanečních skladeb, které rozehrávaly smyslové vědomí měšťanské společnosti. Dirigent a hudební skladatel Josef Labitzky

²⁶ KARASOVÁ, D. Interiér a nábytkové umění biedermeieru. S. 73.

²⁷ Tamtéž, s. 77

²⁸ BROŽKOVÁ H. České sklo – hra tvarů, barev a dekorů. S. 101.

²⁹ Tamtéž, s. 118.

³⁰ FRONEK, J. Český porcelán období biedermeieru. S. 125.

se ve svých skladbách inspiroval především straussovským valčíkem.³¹ K rozšíření hudebnosti v Čechách přispěla výroba hudebních nástrojů, jednalo se o harfy, dřevěné strunné nástroje a žesťové nástroje.³² Další vlnou hudby *biedermeieru* jsou duchovní a světské písně Josefa Heřmana Agapita Gallaše obsažené ve sborníku *Múza moravská*. Písně byly určené ke společnému zpěvu při práci pekařů, rybářů, zahradníků, ševců a jiných řemeslníků. *Biedermeierské* hodnoty (obraz příjemného tichého domova, idylického venkova a nebo štěstí u rodinného krbu) se však prolínají s klasicistními mravními hodnotami a barokními rysy (křesťanská víra).³³

³¹ BAJGAROVÁ, J. – ŠEBESTA, J. Hudba na karlovarské kolonádě v první polovině 19. století aneb Kterak se Čechy k besedě protancovaly. S. 270.

³² Tamtéž, s. 271

³³ URVÁLKOVÁ, Z. Mezi barokem a *biedermeierem*. K povaze *biedermeieru* v *Múze moravské* (1813) Heřmana Agapita Gallaše. S. 282-283.

2 Biedermeier v české literatuře

2.1 Literární tvorba biedermeieru a její znaky

V třicátých až padesátých letech minulého století se vytvářely biedermeierské salony v Praze a některých dalších českých městech, aby navodily příznivou atmosféru pro české národní umění, zejména pro literaturu.³⁴ České měšťanstvo tehdejší doby ovládalo stejně dobře němčinu jako češtinu, tudíž se v českých salonech diskutovalo, četlo a mluvilo oběma jazyky. Literatura českého biedermeieru byla silně ovlivněna rakouskými a německými autory, jako jsou například dramatikové Franz Grillparzer, Ferdinand Raimund a Johann Nepomuk Nestroy, lyrik a prozaik Eduard Mörike, prozaik Adalbert Stifter, básníci Nikolaus Lenau nebo Ludwig Uhland.³⁵ Problematikou českého biedermeieru v literatuře se zabýval Vojtěch Jirát, který pronesl myšlenku, že nejde o literární směr, nýbrž o kulturní fenomén, v němž se prolínají různé literárně estetické směry, především klasicismus a romantismus, případně i tzv. sentimentalismus.³⁶ Díla, která vznikají, zobrazují svět měšťanstva a jeho postoje, pocity, ideály a hodnoty. Autor se při líčení prostředí soustřeďoval na interiéry, ve kterých probíhal děj a dialogy postav. Útulný a příjemný prostor, ve kterém se vše odehrává, by měl vyvolat ve čtenáři pocity pozitivních přátelských a rodinných jistot. Ve srovnání se sentimentalismem však biedermeier zdůrazňoval didaktické prvky.³⁷

Teprve na sklonku 18. století se začíná probuzovat láska k české knize prostřednictvím zábavné a poučné četby. Lid si tyto knihy oblíbil, proto jich začalo vznikat čím dál více. Některé z nich lákaly čtenáře i zajímavými názvy či přímětky k titulům, například „Pěkná a velmi kratochvilná historie, při kteréž žádný neusne“.³⁸

Jako představitele této epochy lze uvést Jana Jindřicha Marka, Františka Jaromíra Rubeše nebo Františka Bohumila Tomsu. V jejich prozaických dílech najdeme spoustu prvků, od popisu prostoru (přírodních jevů a domova) k sociálním problémům. Doba biedermeieru byla také jistou emancipací žen – spisovatelek. Svými básněmi proslula například Bohuslava Rajská, Marie Čacká, Josefa Pedálová, Božena Němcová nebo Magdaléna Dobromila Rettigová.³⁹ S tvorbou mravoučné

³⁴ MĚŠŤAN, A. Biedermeier u Čechů, Poláků a Němců. S. 19.

³⁵ Tamtéž, s. 22.

³⁶ HAMAN, A. Vojtěch Jirát a český biedermeier. S. 26.

³⁷ VIKTORA, V. K zobrazení prostoru v české literatuře biedermeieru. S. 58.

³⁸ MÁCHAL, J. O českém románu novodobém. S.16.

³⁹ MĚŠŤAN, A. Biedermeier u Čechů, Poláků a Němců. S. 19.

literatury pro dívky je dále spojen i německý spisovatel a kněz Christoph von Schmid, který českou tvorbu ovlivnil výchovnými povídkami s trochou romantických prvků (líčení klášterních a rytířských ctností). Jeho tvorba byla v českém prostředí natolik oblíbená, že se jím inspirovali někteří čeští autoři, například V. K. Klicpera, K. H. Mácha nebo J. K. Tyl.

Drama tohoto období se dle Dalibora Turečka⁴⁰ rozvíjelo pozvolně a mnohotvárně. České divadlo ovlivnily hlavně překlady a adaptace zahraničních autorů, zejména Shakespearovy hry a hry autorů vídeňské lokální frašky. Vlivným německým dramatikem byl bezesporu Ferdinand Raimund nebo Wolfgang Adolf Gerle, jejichž hry o polepšení (Besserungsstücke) přinášely nový pohled na divadlo této doby.⁴¹ Hlavní hrdinové žijí spokojeně v rodinném stereotypu, který představuje jejich jistotu a oporu. Pokud se ale dopustí činu, který je v rozporu s morálkou, postihne je trest. Vše ale nakonec dobře dopadne, jedinec se napraví a opět získá lásku svých bližních. Typickým příkladem jsou v české literatuře biedermeieru Tylovy „obrazy života“ (*Bankrotář, Pražský flamendr, Strakonický dudák*). Obraz české měšťanské společnosti a rodinného života, ze kterého dýchá atmosféra klidu, spokojenosti a kladných mezilidských vztahů je ztělesněn v díle Boženy Němcové *Babička*. V *Babičce* nalezneme touhu po prostém, nekomplikovaném životě vesnického člověka, na druhou stranu se zde ale objevují i realistické prvky, které už nejsou typické pro biedermeier (tragický osud Vikotrký, smrt babičky). Babička je jeden z ideálů: je moudrá, má spoustu životních zkušeností, proto ji všichni obdivují a ctí, je pro ně zkrátka autoritou. Další postavy z jejích povídek jako například *Dobrý člověk, Pan učitel* nebo *Pohorská vesnice* se vyznačují až pedagogickou příkladností a snaží se výchovně zapůsobit na čtenáře.⁴²

Dle Vojtěcha Jiráta řadíme do tohoto období i vybraná díla Čelakovského, Chmelenského, Vinařického a v souvislosti s lidovou poezií nesmíme též opomenout tvorbu Vacka-Kamenického, Kamarýtovu, Polákovu, ale také Máchovu a Erbenovu. Doznívání biedermeierského stylu si podle Jiráta můžeme všimnout v díle Langerá, Rubeše, Němcové či Havlíčka Borovského.⁴³ Dodnes se vedou diskuze o tom, kteří autoři do literárního biedermeieru patří a kteří nikoliv. Podle mého názoru je toto určení subjektivní záležitostí. V následujících kapitolách se proto budu zabývat nejvýznamnějšími autory české prózy tohoto období a rozbořem jejich tvorby.

⁴⁰ TUREČEK, D. Biedermeier na českém obrozeneckém jevišti. S. 73.

⁴¹ Tamtéž, s. 75.

⁴² MAIDL, V. Literární svět Boženy Němcové a Adalberta Stiftera (Konstanta a variace). S. 42.

⁴³ HAMAN, A. Vojtěch Jiráta a český biedermeier. S. 25.

3 Magdaléna Dobromila Rettigová

3.1 Život

Podle informací Josefa Johanida⁴⁴ dnes existují dva exempláře autobiografií Magdalény Dobromily Rettigové. První verze je psána autorkou německy a je uložena v Památníku národního písemnictví v Praze. Rettigová psala tento krátký rukopis o svém životě zřejmě pro někoho z okruhu přátel, jelikož začíná oslovením „Ctěný příteli“. Není však jisté, kdo se za touto osobou skrývá. Druhá verze jejího životopisu je uložena v městském muzeu v Litomyšli, začíná stejným oslovením jako první verze, ale je daleko rozsáhlejší. Nakladatelství Odeon jej vydal jako přílohu k dílu „Domácí kuchařka“ a čítá asi 40 stran. Tuto verzi lze považovat za rozšířené a doplněné přepracování verze první, napsané v roce 1830. Druhý rukopis však neobsahuje datum a podpis jako rukopis první, je tedy možné, že není úplný. Existoval také autorčin památník, tzv. štambuch, který se po její smrti dostal do majetku rodiny Pospíšilovy.

Magdaléna Dobromila Rettigová, rozená Artmannová (obrázek 10) přišla na svět 31. ledna roku 1785 v malé zapadlé vesnici Všeradících na Berounsku.⁴⁵ Její otec, František Artmann, byl zde správcem na statku Jana Adolfa hraběte Kounice.⁴⁶ Zanedlouho byl však přeložen jako správce dvora do Osova a poté do Stanic, kam se rodina přestěhovala, když bylo Magdaléně 5 let.⁴⁷ Ke Stanicím se vážou veškeré její vzpomínky na dětství. Magdalenini sourozenci krátce po narození zemřeli, proto vyrostla jako jedináček mezi dospělými. Její rodiče byli spíše lidé vážní, kteří si potrpěli na přísné výchově. Otec byl příliš zaměstnán, proto se dívka věnovala hlavně matce, která pro ni neměla příliš porozumění a často ji trestala a přetěžovala starostmi a prací. Jak Magdaléna Dobromila Rettigová píše: „S dětmi ze vsi jsem se nesměla stýkat – naučila jsem se brzo sama sebe zaměstnávat a omezit se na styk s matkou, která mne poučovala. Tak se stalo, že jsem již v pátém roce věděla více, než ví mnohé rozhýčkané dítě v desátém roce. Od mého pátého roku neupletla pro mě ani oka, neboť mi k pátým narozeninám darovala šest párů nových punčoch, velké přadeno příze a jehlice se slovy: Co si napříště upleteš, budeš mít; jsi už dost velká, abys mohla plést sama pro sebe!“⁴⁸

⁴⁴ JOHANIDES, J. Magdalena Dobromila Rettigová. S. 16.

⁴⁵ Tamtéž, s. 20.

⁴⁶ Tamtéž, s. 21.

⁴⁷ Tamtéž, s. 21.

⁴⁸ Tamtéž, s. 345.

Magdaléna nechodila do školy, její učitelkou byla matka, a tak uměla již v šestém roce dokonale číst a psát německy.⁴⁹ Zásadním přelomem v rodině bylo úmrtí otce, když dosáhla zhruba sedmi let věku.⁵⁰ Tento údaj však není přesný, jelikož dětem chybí časová posloupnost a autorka si své rané dětství pamatuje jen zhruba. Znamenalo to pro rodinu hospodářskou katastrofu, matka byla donucena odstěhovat se do Prahy, kde však onemocněla a o domácnost se musela starat právě devítiletá Magdaléna. Po matčině uzdravení se přestěhovaly do Plzně, kde začala poprvé chodit do školy. Dlouho tam ale nepobyly, vrátily se zpět do Prahy k matčině sestře. Zde musela opět tvrdě pracovat a starat se o domácnost.

Vlivem výchovy a tvrdých životních podmínek byla už od dětství velmi uzavřená a duševně předčasně vyspělá. S mladými lidmi si nerozuměla, a proto raději vyhledávala společnost vážných mužů, aby se od nich něčemu naučila. Tehdy potkala o jedenáct let staršího Jana Rettiga, jejího pozdějšího manžela. Za nějaký čas se právník Rettig stal autorčiným důvěrným přítelem, naslouchal jí a kreslil jí předlohy pro vyšívání. Matka ji chtěla provdat za zámožného šedesátiletého stavitele, kterého však Magdaléna nechtěla a právě Rettig jí pomáhal utíkat od nevhodných nápadníků. Po deseti letech věrného přátelství se do sebe Magdaléna a Jan zamilovali a i přes matčin nesouhlas se Magdaléna Artmannová provdala v den svých 23. narozenin za Jana Aloise Rettiga. O jejich společném životě hned po sňatku nevíme takřka nic, ale přibližně po dvou letech se odstěhovali z pracovních důvodů z Prahy do Tábora, pak do Přelouče a nakonec do východních Čech (Ústí nad Orlicí, Rychnov nad Kněžnou a Litomyšl).⁵¹ Oba manželé byli literárně činní, Jan Rettig psal výhradně česky a také Magdalénu k české literární činnosti vybízel. Pocházel totiž z českého vesnického prostředí, kdežto Magdaléna vyrůstala s němčinou a češtině se naučila až později v pražském prostředí.⁵² Rettigová vychovávala děvčata z Přelouče a učila hospodyně novým způsobům, například zavařování ovoce na kompoty.⁵³ Narodila se jim dcera Jindřiška Josefa a syn Karel Jan Jindřich.⁵⁴ V Ústí nad Orlicí, kam se zanedlouho přestěhovali, se jim narodil další syn Josef Ondřej Liboslav, ze kterého se později stal velice vzdělaný a talentovaný člověk.⁵⁵

Rettigová se nesnažila učit dívky jen vaření, ale také je vychovávala k vlastenectví. Soustředovala se na vzdělávání dívek a na jejich přípravu na život, na roli matky a hospodyně. Literárně tvořit začala oficiálně až ve svých 35 letech.⁵⁶ Zprvu psala básně, prózy a veselohry, které zasílala svým přátelům v dopisech a které vycházely ve vlasteneckých časopisech. V březnu 1824

⁴⁹ JOHANIDES, J. Magdalena Dobromila Rettigová. S. 27.

⁵⁰ RETTIGOVÁ, M. D. Domácí kuchařka. S. 347.

⁵¹ Tamtéž, s. 45.

⁵² Tamtéž, s. 57.

⁵³ Tamtéž, s. 72.

⁵⁴ Tamtéž, s. 102.

⁵⁵ Tamtéž, s. 87.

⁵⁶ Tamtéž, s. 116.

se Rettigovi odstěhovali do nedalekého Rychnova nad Kněžnou, kde pobýli 10 let.⁵⁷ Poté se odstěhovali do Litomyšle, kde žili až do své smrti. Důvod odchodu z Ústí a z Rychnova neznáme, prameny však tvrdí, že šlo nejspíš o vzdělání a budoucnost jejich dětí.

3.2 Literární tvorba

První literární pokusy datujeme kolem roku 1820.⁵⁸ Ačkoliv neuměla zcela správně česky, psala pod oporou svého manžela tzv. příležitostné básně. Aktivní zůstala až do roku 1829, poté se na několik let odmlčela a v polovině třicátých let se opět vrátila k psaní básní a drobnějších próz.⁵⁹

Nejdůležitější část díla Magdalény Dobromily Rettigové tvoří povídky pro dospívající dívky. Aby mohl čtenář tyto práce pochopit, musí si uvědomit jejich účel, proč vlastně byly psány. Povídky měly za úkol pobavit, ale také vychovávat a vštěpovat mravní zásady. A nejen to. Do té doby byly dívky zvyklé číst pouze německy (především zábavné, zamilované a dobrodružné romány), a proto se Magdaléna snažila rozšířit česky psanou lidovou četbu.⁶⁰

Poezii začala psát kolem roku 1820. Básně byly vydávány v časopisech a sbornících, nejčastěji ve sborníku Dobroslav, kde byla také otištěna *Jablíčka*. Pod touto básničkou, která se ihned stala velice oblíbenou, byla podepsána právě Magdaléna Dobromila Rettigová. Jak sama tvrdí, šlo o omyl, *Jablíčka* totiž napsal její manžel Jan Rettig. Není známé, proč Josef Liboslav Ziegler uvedl Rettigovou ve svém sborníku jako autorku *Jablíček*. Možná proto, že v té době byla literatura záležitostí mužskou a Ziegler chtěl nadchnout ženskou populaci.⁶¹ V roce 1821 vydala první díl sbírky povídek *Mařenčin košíček* a o rok později vyšel i druhý díl.

Dívky a mladé ženy doby *biedermeieru* neodpovídaly jejím představám. Zdály se jí lehkomyšlné, marnivé a lenivé, a proto roku 1825 vydala *Domácí kuchařku*, kde uvedla kromě receptů také návody, jak se starat o domácnost a rodinu. Mezi její další práce s didaktickými prvky patří bezvýhradně sbírka povídek *Chudobičky* (1827), která vyšla zároveň v němčině pod názvem *Feldblümchen*.⁶² Tyto tři tituly pokládám za nejdůležitější, a proto bych se jimi chtěla podrobněji zabývat v další podkapitole.

Mezi její další práce patří ještě *Věneček pro dcery vlastenské* (1825), *Narcisky* (1834), *Kvítko májové* (1835), *Jaroslav a Terinka* (1841) či divadelní hra *Masopustní žert: Koš* (1846).

⁵⁷ Tamtéž, s. 164.

⁵⁸ JOHANIDES, J. Magdalena Dobromila Rettigová. S. 114.

⁵⁹ Tamtéž, s. 114.

⁶⁰ Tamtéž, s. 136.

⁶¹ Tamtéž, s. 130.

⁶² Tamtéž, s. 126.

3.3 Analýza vybraných děl

3.3.1 Mařenčin košíček

Dvoudílná sbírka povídek *Mařenčin košíček* obsahuje milostné a dramatické příběhy. První díl vydala Magdaléna Dobromila Rettigová s pomocí svého přítele Jana Pospíšila roku 1821, druhý díl vznikl rok poté, tj. roku 1822.

Povídka *Arnošt a Bělínka* pojednává o tragickém osudu lásky Bělínky k Arnoštovi. Bělínka je prostá vesnická dívenka, slušně vychovaná, dodržuje určité zásady a dobré mravy: „Já jsem z **vesnice** této, dcera vdovy Marty. [...] Bělínka celá omámená žádala, aby ji propustil, že spěchá, aby **máteři churavé s pomocí přispěla**.“⁶³ Miluje svou umírající maminku, které slíbí, že bude žít spořádaným a slušným životem: „Dcero má, **ostaň věrná ctnosti**; neopouštěj jí; **raději opusť život**, než abys někdy hanbu na můj prach přivedla a s hanbou mezi svými spoludružkami bydleti měla.“⁶⁴ Bělínka se zamiluje do knížete Arnošta a zapomene na svůj slib. Rettigová zde popisuje krásu přírody, však z jejího vyprávění cítíme i jakousi nejistotu a předurčení tragické události. „Ty dvě **smutné vrby** Arnošt dal vsaditi; a ten sedánek z drnu dal udělati a **místečko celé kvítím vonným obsaditi**; **místečko** to, kdežto celé dni i polovic **času nočního** trávil. [...] Tak ji lákal **sladkými slovy**, tiskl jí ruce; a mlčení a **sklopení očí** jejích vzal za svolení a vyslyšení své prosby; i **objímal ji vroucně** a **tiskl k srdci svému**. – Tu Bělínka, přijdouc sama k sobě, vzpamatovala se, vytrhla se z náručí jeho a spěchala **k hrobu matky** své přísahu svou obnovit. [...] Jak se **mile** již k tomu houští blížila, tak ji **líbezná vůně** vítala, kterou množství těch **vonných kvítků**, ježto Arnošt tam byl nasázel, vůkol roznášelo; srdce jí tlouklo; již jen jeden **keříček** jí **místečko** to zasloňoval.“⁶⁵ [...] Když **fialky**, pod **lístky** zelenými skryté, **vůni libou** kolem rozlévaly, počali Bělínčini **radostní dnové**; i **růže rozkvetlé** našly ji **v náručí lásky**: **přešťastně** plynuli dnové jejich; neboť požívali vši té **přesladké rozkoše**, kterou **čisté milování** poskytuje.“⁶⁶

Z textu je patrná četnost zdvojnásobných výrazů (keříček, místečko), což nám dokládá lásku hrdinů k domovu a k přírodě, jejich souznění s přírodou. Mohli bychom hledat i symboliku v květinách, protože pro *biedermeier* je charakteristická květomluva. Fialky zobrazují skromnost, nenáročnost či pokoru a také jakousi prosbu o lásku, v tomto případě Bělínčinu lásku k Arnoštovi. Její city donedávna spaly, Arnošt je dokázal probudit. Rozkvetly růže – Bělínka se vroucně zamilovala do Arnošta. Není ale růže bez trnů, tudíž Rettigová předpovídá bolest a zklamání. Jejich krásná čistá láska je najednou ohrožena porušením slibu, to se promítá i do popisu krajiny:

⁶³ RETTIGOVA, M. D. Arnošt a Bělínka. In Domáci kuchařka. S. 425.

⁶⁴ Tamtéž, s. 426.

⁶⁵ Tamtéž, s. 430.

⁶⁶ Tamtéž, s. 432.

„Namísto čisté luny jim svítící svítil **hromem raněný dub a bleskot** na obloze. I počala Běla **rukama lomiti** a se lkáním a vzdycháním **bědovat**: „Ach co jsem to učinila, **nešťastná dívka!** **Zapomněla jsem, co ctnosti své a co stínu matky své povinna jsem!**“⁶⁷ Arnošt musí odcestovat na pohřeb svého strýce, kde se zamiluje do krásné a zámožné ženy Anežky a na prostou dívku Bělunku zapomene. Bělinka spáchá sebevraždu, protože neunesla ztrátu svých hodnot a osobní důstojnosti. Porušila totiž slib, který dala své milované matce: „Nyní bylo **kvítí svadlé (!) jako její ctnost** a místo slavíka sladkého volání zněl **pronikavý škřehot umrlčí sůvy** z věže Arnoštovy; místo líbezného vání **větríčka** májového **hučel strašlivý vichr** skrze **opadané vrcholky stínících vrb**; místo bublání tekoucího **potůčka** pronikalo **strašlivé hučení zoufající** dívku; **měsíček** jen někdy skrze **tmavá mračna** na to **hrozné místo**, na kterém Bělinka nyní své celé **neštěstí** tisíceronásobně cítila, jaksi bázně pohlížel. [...] Již Bělunku nebylo tuto; jediný **pleskot** **vzbouřených vln** oznamoval, že ke dnu padá.“⁶⁸

Zdrobnělé výrazy (větríček, potůček, měsíček) se v textu staví do protikladu s negativními výrazy (jako například škřehot, strašlivý vichr, pleskot). Už kombinace hlásek nepříjemně zní a vyvolává ve čtenáři pochmurné pocity. V této povídce nalezneme spoustu romantických prvků (ztráta milované osoby, zoufalství, tajemné přírodní jevy – smutně sklánějící se vrby, svit měsíčku, smrt hlavní hrdinky) a spoustu protikladů (vonné kvítky x smutná vrba; větríček x vichr; chudá dívka x bohatý kníže; láska milenců x tragická smrt milenců). Příběh Arnošta a Bělunky bych neoznačila za typický *biedermeier*, jelikož *biedermeier* dává přednost poklidnému vztahu dvou především vzájemně zodpovědných a skromných bytostí. Popis děje i přírody mi připomíná Máchův *Máj*, zejména stejným osudem dívek Bělunky a Jarmily – sebevražda skokem do jezera (romantismus), i když v případě Jarmily nejde o jednoznačnou záležitost.

Povídka *Lidka, lesní dívka* z *Mařenčina košíčku II.* můžeme označit jako loupežnickou či také jako povídku literatury hrůzy. Příběh se totiž odehrává „v černých českých lesích“ a je plný dramatických prvků (zločin, loupež, pomsta): „Tu on, **pomstu vroucí v srdci nesa** a proklínaje osud svůj, do lesa pryč se ubíral; a tak dlouho bloudil, až **do černých lesů**, do rukou těm tam **lotrům** přišel; [...] i také se mu to v krátkém čase povedlo, že ten samý, který **na jeho manželku a spanilé dívky kamení dolů metal, pod jeho mečem krvácel**. [...] **nemaje outrpnosti ani citelnosti**, a kdyby hned **potoky krve** před sebou byl viděl. [...] **mstil se za smrt** své Marie [...] skoro celých sto let v oné **strašlivé skále** [...] **ohnivé oči** přidával [...] svou smělost skutečně **smrtí zaplatiti** [...] rozličné **ohnivé draky** a jiné podobizny do povětří pouštěli.“⁶⁹

⁶⁷ Tamtéž, s. 433.

⁶⁸ Tamtéž, s. 447.

⁶⁹ RETTIGOVÁ, M. D. *Lidka, lesní dívka*. In *Domácí kuchařka*. S. 460.

Tučně vytištěná slova a slovní spojení jsou znaky charakteristické spíše pro styl romantický a osvícenský, nežli biedermeierský. Na závěr povídky však Rettigová romantické prvky vypustila – za dobrý čin dochází k odplatě a pomsta se ponechává Bohu: „Viditelná jest tu **ruka boží!** Dosti jste vytrpěl za to své přenáhlení, že jste otce mého zabil; a že jsem já vašeho syna od smrti vysvobodil, také **dvojnásobné odplaty za to docházím!** [...] a **Bůh sám trestal hříchy** otce mého.“⁷⁰

Z příběhu nedýchá poklidné prostředí a harmonické vztahy, ale na druhou stranu hlavní hrdinka Lidka a Robertova manželka Marie oplývají dobrými mravy: „**Pomáhala ubohá Lidka všemožně;** zmáčela šat, který ten raněný z krku sňal, ve studené vodě a umývala rány, a plakala a **vzpomínala na svého otce a máteř svou,** kterýmž nemohla tak přispěti. [...] a když zemdlený usnul, tak Lidka sedíc u něho oháněla mouchy, aby ho nebudily. [...] Marie, manželka jeho, jsouci **zrcadlo všelikých ctností,** snažila se jedine, aby své dítky v bázni boží vychovala a **svému manželu dny života sladila.** Onať byla jak **vnitřní, tak i tělesnou krásou obdařena;** málokdy se kam od hradu odebrala; a tak málokoho znajíc, sama též málo od koho znána byla; a kdo ji znal, ten ji také zajisté miloval.“⁷¹

Sbírka *Mařenčin košíček* obsahuje povídky, kde nalezneme jak prvky biedermeierovské (postavy jsou prosté a nevlivné, příroda je popisována poeticky, časté je i užití zdobnělin), tak prvky romantické a preromantické (motivy smrti, krve, hřbitova, zklamání životem, nešťastná láska).

3.3.2 Domácí kuchařka

Roku 1826 vyšla též s pomocí nakladatele Jana Hostivíta Pospíšila slavná *Domácí kuchařka, aneb pojednání o masitých a postních pokrmech pro dcerky české a moravské*. Vydání Domácí kuchařky mělo nemalý národní a buditecký význam, protože kniha neobsahovala pouze návody a postupy při přípravě jídel, nýbrž také poučení, jak by se hospodyně měla starat o domácnost („Čistota a pořádek nevyhnutelně potřebné věci při vaření jsou, tedy ještě jednou opakuji, že dívčinky, hned jak se vařit učít počnou, těchto dvou věcí zvláště samy pilny býti i k tomu čeleď nabízetí mají, protože nepořádkem, nečistotou a neopatrností jak u domácí hospodyně, tak u čeledínů se časem tak hrubé chyby stávají, které zdraví i jmění škodné jsou a v domácnosti nenahraditelnou škodu časem způsobějí“⁷²).

⁷⁰ Tamtéž, s. 470.

⁷¹ Tamtéž, s. 458.

⁷² RETTIGOVÁ, M. D. Domácí kuchařka. S. 316.

Autorce šlo hlavně o zdůrazňování měšťanských ctností, jako je šetrnost, pokora, cílevědomá snaživost, náboženská víra, smysl pro pořádek a čistotu, pracovitost, touha po sebezdokonalování a posuzování člověka dle jeho osobních vnitřních kvalit, podle jeho výkonů.

Rettigové se zde podařilo spojit tři výchovné cíle: osvojení a automatizaci ženských dovedností, vštípení nutnosti dalšího sebevzdělání, propagaci vlasteneckých zájmů spojenou s komunikací v češtině. Předkládá tedy přímo etický, estetický a pedagogický ideál pro prosté čtenáře. Jak sama autorka řekla: „Její kuchařka není určena pro domy vrchnostenské, ale jen pro menší domácnosti, a to nejen pro města, ale i pro lid venkovský a pro osamělá místa, kupř. fary, myslivárny atd.“⁷³

Rettigová chtěla být především nejen užitečná, ale chtěla rozvíjet i jazykovou úroveň svých čtenářek. Pro mnohé ženy totiž byly kuchařky jedinou knihou, která kultivovala jejich jazyk. Z tohoto důvodu vydala roku 1843 ještě knížku *Kafíčka*. Knížka se týkala nejen způsobu pohoštění při odpolední kávě, ale i stolování a společenské konverzace na vyšší úrovni.⁷⁴

3.3.3 Chudobičky

Sbírka *Chudobičky, dárek útlé mládeži v českém i německém jazyku* byla vydána Janem Hostivítem Pospíšilem roku 1847. Dílo je psáno paralelně česky i německy. Chudobka nebo také sedmikráska znázorňuje v květomluvě duševní moudrost a člověka s dobrými lidskými vlastnostmi.

Sbírka má jasný výchovný záměr. Rettigová se hned zpočátku zmiňuje o vlastnostech, které by mladí lidé měli ctít. Je to například pilnost, zbožnost („Bud' zbožný, zbožnost ljbj se Bohu. Bud' sprawedliwý, sprawedlnost gest prwnj powinnost k bljžnjmu. Bud' wěrný, a nabudeš důwěrnosti u swých bratrj. Bud' trpěliwý, trpěliwostj ulehčj se tobě každé břemeno. Bud' mlčenliwý, a nebudeš žádně mrzutosti mjti.“⁷⁵), čistota, dobré vědomí, pýcha („Pýcha gest gisté a neomylné znamenj newzdělanosti rozumu, neb rozumný člověk nikdy pyšným se nestane, kdežto mjrnost a wljdnost nám lásky a wážnosti každého rozšafného člověka zjská.“⁷⁶), vděčnost, poslušnost, dobročinnost nebo láska k bližnímu („Milug Boha nadewšecko a bljžnjho gako sebe samého!“ gestit' celý základ nasj swaté wjry. [...] Milugešli Boha, tak gisté se chrániti budeš, abys geg nerozhněwal, wše zanecháš, coby proti swaté geho wůli bylo, o to pak se přičinjš, coby gemu se líbilo. Milugešli i bljžnjho swého, tuť zagisté ani na geho cti, ani na zdrawj, ani na gměnj gemu neubljžjš, ale we wšem se k němu tak zachowáš, gakbys sám sobě žádal, aby bljžnj twůg w podobných okoličnostech

⁷³ Tamtéž, s. 27.

⁷⁴ NEUDORFLOVÁ, M. České ženy v 19.století. S.18.

⁷⁵ RETTIGOVÁ, M. D. Chudobičky. S. 10.

⁷⁶ Tamtéž, s. 14.

s tebau nakládal. [...] mámeli ale pokog sami s sebau, takt' máme pokog i s celým swětem a w srdci rág.⁷⁷).

Dále následují povídky, ze kterých plyne ponaučení. Hlavní hrdinkou je skoro vždy prostá dívka, která oplývá všemi ctnostmi, například v povídce *Bosý chlapec* vystupuje dívka Miloslavka, která má dobré srdce a pomůže osiřelému chlapci Liboslávkovi: „Wyňala uspořené penjze a běžela wedle k panj Ewičce židowce w té wesnici a kaupila hrubšj bawlnu a hned počala pro dwanáctiletého Bednářowého Libosláwka teplé punčochy plésti. Tento hošek matku hned při swém narozenj, otce pak i celé gměnj při posledním ohni stratil.“⁷⁸ Další postavou může být dívka, která se na konci povídky polepší a k dobrým mravům dospěje: „Tato přjhoda na Elišku mnohé chybné powahy do sebe magjcj tak mocně a dobročinně aučinkowala, že od té doby se všemožně wynasnažila dobré powahy ctnostné Mařenky následowati, i také nikdy wjce podobného činu se nedopustila.“⁷⁹ (z povídky *Mařenčin svátek*). V povídkách se tedy objevují postavy s pozitivními vlastnostmi, jsou to lidé dobrosrdeční, vděční a pomáhají bližním. Stejně je tomu tak i v povídce *Láska sestřenská*: „Za sestru se přimlawagjc [...] gá to sama z neopatrnosti udělala [...] nynj příběhšj Lidunka slzjcjm okem počala za Boženku prositi.“⁸⁰ [...] Boženka wšak seděla tamhle w kautku a nynj newinně za mě trpěla⁸¹“.

Za dobrý skutek postavy dosáhnou odměny či uznání. V povídce *Bosý chlapec* se těchto motivů objevuje hned několik. Liboslávek skočí do potoka pro topící se Miloslavku, která pro něj upletla punčochy. Riskuje svůj život, aby dívku zachránil. Všimne si toho bohatý zeman a za jeho velký čin ho vezme do hlavního města, aby tam mohl studovat. „dal ho na studie, aby wšem wědomostem se cwičil gsa toho přeswědčenj, že ten, genž za darowané teplé punčochy z wděčnosti do wody skočj, buď aby swau dobroditelkyni wychwátíl aneb zároweň s nj zahynul, ten že ani k němu newděčným nebude.“⁸² Liboslávek se mu za to odmění svým dobrým chováním. Za několik let už jako statný muž si přijede pro Miloslavku a vezme si ji za ženu.

Povídka má jistý kompoziční záměr – motiv pohledu z okna (začátek – střed – závěr) tvoří její kostru. Příběh začíná, když Miloslavka sedí u zamrzlého okna a dívá se ven na bosého sirotka Liboslávka: „Učitelowá osmiletá Miloslawka seděla u polau zamrzlého okna a pilně pletla punčochy časem zhljžegjc okýnkem, do něhož půlnočnj snjh metal.“⁸³ Dále bohatý kníže spatří z okna tonoucí Miloslavku, kterou Liboslávek zachraňuje. Na konci příběhu je Miloslavka chudá,

⁷⁷ Tamtéž, s. 22.

⁷⁸ Tamtéž, s. 36.

⁷⁹ Tamtéž, s. 62.

⁸⁰ Tamtéž, s. 52.

⁸¹ Tamtéž, s. 50.

⁸² Tamtéž, s. 42.

⁸³ Tamtéž, s. 34.

žije jen s nemocnou matkou, opět sedí u zamrzlého okna a venku najednou vidí Liboslávka, již jako knížecího pravomocníka: „Práwě zase seděla Miloslawka u okna, kteréž opět zatmjwal snjh, když do wesničky přigjžděl krytý kočár a před gegjm domkem zastawil; z něho wyskočil statný ginoch a zrowna do gegj swětničky chwátal.“⁸⁴

Dalším charakteristickým rysem *biedermeierských* povídek M. D. Rettigové je mj. idealizovaný popis přírody: „Zima přešla, nowau krásau počaly se palauky odjwati, bjým kwětem obalené stromowj slibowalo hogné owoce, a ptactwa nebeského chwalopěnj welebilo dárce blažcjhj gara.“⁸⁵ (též *Bosý chlapec*). U Rettigové není výrazný popis interiéru domova, však prostory, ve kterých se příběhy odehrávají, s *biedermeierem* korespondují.

Stejně jako v povídce *Arnošt a Bělínka z Mařenčina košíčku* se v povídce *Bosý chlapec* objevuje motiv sbírání bylinek pro nemocnou matku: „Matka Miloslawčina počala postonáwati a Miloslawka šla hledat bylinky mágowé, aby si matinka chutnau poljwku uwařiti mohla.“⁸⁶

V každém příběhu nalezneme plno zdobnělin a domácích jmen: „Pilně pletla punčochy časem zhljžegjc **okýnkem** [...] **krůpěnka slzičky** autrpnosti zrosila **punčošku**, kterau **matince** k přjstjmu dnu narozenj z drobounké **bawlanky** pletla.“⁸⁷ (povídka *Bosý chlapec*), „Když panj Kwětowá **Božence** lála, tu sepjala **Lidunka** prosebně **ručinky**⁸⁸ [...] **střípky** po zemi sbírala⁸⁹ [...] obě pak **sestřičky** až do smrti se wraucně milowaly.⁹⁰“ (povídka *Láska sestřenská*), „**Mařenka** hned jak se rozednjwalo, z lůžka se schopila a s srdcem radostj opogeným swé rannj **modlitbičky** wykonawši⁹¹ [...] posadiwši se do **chládečku** na neyhořegšj **stupnjček** dřewěných **schůdků**⁹² [...] jež w swé **zástěrce** s sebau přinesla⁹³ [...] do **zahrádky** letěla, padši tam na **kamjnek hlawičku** notně si potlaukla.“⁹⁴ (povídka *Mařenčin svátek*).

3.3.4 Drobná próza

Co se týče básniček Magdalény Dobromily Rettigové, vycházely zejména v časopisech Dobroslav a Čechoslav. Chtěla bych zmínit hlavně básně *Sen a Kolovrátek*. V obou básních si autorka hraje se slovy, používá zdobněliny a rozmilá slova „do očí **mile** jí hleděl, na **harfičku**

⁸⁴ Tamtéž, s. 44.

⁸⁵ Tamtéž, s. 40.

⁸⁶ Tamtéž, s. 40.

⁸⁷ Tamtéž, s. 36.

⁸⁸ Tamtéž, s. 46.

⁸⁹ Tamtéž, s. 46.

⁹⁰ Tamtéž, s. 52.

⁹¹ Tamtéž, s. 54.

⁹² Tamtéž, s. 56.

⁹³ Tamtéž, s. 56.

⁹⁴ Tamtéž, s. 58.

znějící hrál, ona však **věneček** vila [...] tak častokrát **rozkošně** sníme⁹⁵ (báseň Sen), „Toč se, **kolovrátku**, toč. **Nitko**, na **cívečku** skoč. [...] kde je z plátna **tenounkého** dosti přádlá **bělounkého**, [...] jen když **kolečko** mé bručí.“⁹⁶ (báseň Kolovrátek). V básni Kolovrátek klade důraz na předení, které by měla dívka ovládat a zároveň kritizuje tehdejší mladé dívky. Říká, že je spousta spanilých děvčat, které se nevěnují ručním pracím a jsou lenošivé. Je přesvědčena, že by se děvčata měla vzdělávat a učit pracovním činnostem, protože rukodělba přispívá k pozitivnímu formování lidské bytosti. „Není z děvčete, prý, žádná nikdy hospodyně řádná, byť i znala psát a číst, neumí-li hodně příst. [...] Když se zahálivé holky ženou v klevetivé spolky, já si kužel naději, někdy se jim vysměji. [...] Co po kráse, spanilosti, nevíme-li o pilnosti. Pilná, správná chci já být, plné truhly plátna mít. [...] Kde je z plátna tenounkého dosti přádlá bělounkého, tam má děvče vážnost, čest, každý nakloněn mu jest.“⁹⁷

V jejích básních a povídkách se často objevuje motiv vití věnečku. „Ona však **věneček vila**, a **věničila** drahého ním“⁹⁸ (báseň Sen), „Bezbožné to dítě, s kterýmžto jsi pro ně **věnce vil**“⁹⁹ (báseň *Karlu Sudimíru Šneidrovi po přečtení jeho Jeremiády*), „Když jarního času se sbírají kvítí, hned musíme příteli **věneček vítí**.“¹⁰⁰ (báseň *Věrný přítel*), „Zatřásl hlavu svou, mákem květoucím **ověnocovanou**, [...] zavěsili na pamětní sloup **věneček** ze vždy zelenající se myrty, **ověncovali** liběvonnými kvítíky [...] jiný opět **věnečky vil** [...] dítky moje do zahrádky se mnou přijdouce, **splítaly věnečky**“¹⁰¹ (povídka *Májový sen*), „**Věneček vije**; plesaje, nese si **věneček** domů [...] však **uvil si věneček** z hvězdovínek a břechťanu“¹⁰² (povídka *Maličkosti*). Vití věnečku mohlo znamenat svatbu nebo také jakýsi projev úcty, radosti, přátelství či vítězství. Motiv kruhu také symbolizuje kladné vztahy mezi lidmi.

Povídka *Karolinka* ze sbírky *Narcisky* nám předkládá nádherné vyličení přírody, které si příjemně pohrává s našimi smysly: „Příroda slavila překrásné jitro; slunce arcit' teprve vycházející bylo červené [...] ticho panovalo vřkol, ani ptáček v tomto okolí nepěl, ani muška žádná nebzučela [...] větýrek ranní zahrával s jeho pobělavými vlásky“¹⁰³

Poezii a drobnou prózu M. D. Rettigové bych bezesporu zařadila mezi tvorbu stylu *biedermeieru*. Najdeme v ní převážně symboly harmonické, popis přírody a domova, se kterým jsou postavy emočně spjaty.

⁹⁵ JOHANIDES, J. Magdalena Dobromila Rettigová. S. 269.

⁹⁶ Tamtéž, s. 271.

⁹⁷ Tamtéž, s. 270 + 271.

⁹⁸ Tamtéž, s. 269.

⁹⁹ Tamtéž, s. 268.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 272.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 283 + 284.

¹⁰² Tamtéž, s. 288.

¹⁰³ Tamtéž, s. 289.

4 Marie Antonie

4.1 Život

Marie Antonie, rozená Josefa Pedálová, spatřila světlo světa dne 18. února roku 1781 v Praze.¹⁰⁴ Rok jejího narození však nelze přesně uvést, některé publikace dokonce uvádí, že se narodila v roce 1770, tj. o jedenáct let dříve.¹⁰⁵ Celý svůj život strávila jako jeptiška v klášteře sv. Alžběty na Slupi, kde také dne 4. února 1831 zemřela na selhání srdce. Její životní události se můžeme dozvědět hlavně z korespondence s Čelakovským, Kamarýtem nebo Vinařickým, se kterými se přátelila. Po její smrti chtěl dokonce F. L. Čelakovský sepsat její životopis, zemřel však dříve, než začal psát.¹⁰⁶ Důležitým pramenem je povídka *Serafka, dárek dcerkám městským od Dobrovlasky*, kde samu sebe nazývá hlavní hrdinkou. Můžeme ji tedy s jistotou označit za autobiografii.

Vypráví, že Serafka byla prvorozenka nábožných rodičů, její otec byl poctivý řemeslník. Zhruba od čtyř let ji vychovávala její teta Anežka, bývalá jeptiška z řádu sv. Klary v Praze. Jako sedmnáctiletá se zamilovala do velice zbožného chlapce Bohumíra a chystala se dokonce svatba, ze které nakonec sešlo.¹⁰⁷ „Dnes právě se mně zdá, jakoby (!) mne nějaká vyšší moc budila a mně v hlasu tohoto zvonu oznamovala, že na mne zcela jiný čeká osud! V duši mé povstává boj! Kam se uteku? - K Bohu! [...] Snad to má býti mým proviněním, že se v stav manželský vstupuji? Pakli ano: Bože mocný! Polož příčku krokům mým, abych se pozastavila na cestě, po které kráčím. [...] Slyšte mne tedy, milenko drahá, žeť ničehož též před vámi nechci tajiti. Od té doby, co jsme se mezi sebou na sňatek svatební umluvili, jakási náramná úzkost svírá mé srdce a v duši mé povstává boj, jako bych svatokrádeže se chtěl dopustiti; zdá se mně, že vás nejsem hoden – nábožná duše!“¹⁰⁸ Že je tento příběh autobiografií spisovatelky, svědčí následující řádky v knize: „Ty jsi přijata ve společnost panen duchovních, do kláštera tobě od dětinství žádaného. Včera opustila život tento vezdejší jedna z těch nábožných panen, hraběnka, která bohatě klášter obdarovala, a vyslovila žádost k představené, abys ty, a ne jiná, její místo vyplnila a její jméno řeholní, Marie Antonie po ní mezi sestrami měla.“¹⁰⁹

¹⁰⁴ JIROUŠEK, T. J. Marie Antonie jako spisovatelka a básnířka. S.780.

¹⁰⁵ NEUDORFLOVÁ, M. České ženy v 19.století. S.19.

¹⁰⁶ Tamtéž. S.19

¹⁰⁷ JIROUŠEK, T. J. Marie Antonie jako spisovatelka a básnířka. S.780 + 873.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 874.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 878.

4.2 Literární tvorba

Josefa Pedálová, literárním jménem Dobrovlastka se proslavila zejména svými modlitebními knížkami, které byly stěžejní četbou většiny žen. Psaní se začala více věnovat až po zrušení kláštera, kdy se spolu s ostatními jeptiškami přestěhovala do společného bytu.¹¹⁰ Její tvorba obvykle vychází z důkladné znalosti života lidí a jejich mravních potřeb, hlavně z potřeb a schopností žen, které toužily po duševním a mravním rozvoji. Svoji literární činnost započala r. 1819 vydáním spisku pod názvem *Život sv. Alžběty*. Hned v úvodu spisku se omlouvá ze své odvahy vstoupiti do literatury: „Není ode mne vymyšleno co jsem psala, nýbrž jsou to Tvoji vlastní skutkové, kteří že pravdivi jsou, mnoho vysoce učených spisovatelů svědectví dává. Já se toho nejposlednějšího a ještě živého svědka přidržuji, totiž vysoce učeného Vincence Dornauta, císař. král. dvorského kaplana, který roku 1813 tuto knížku v německém jazyku vydal; ač v mnohém vznešenějším slohu, který můj sporstý smysl sotva pochopiti mohl. Protož dobrotivá Matko, nehleď na množství chyb a nedostatečností, jichž jsem se dopustila, nýbrž na můj upřímný úmysl vzhleďni, proč jsem tu, mně snad nenáležící práci na sebe vzala. [...] Pohnulo mne k tomu nejdříve mnohé toužebné vzdychání sprostého lidu, obzvláště našich chudých nemocných, když pravili: Ach, kdo nám bude povídat ze života svaté Alžběty, abychom tomu rozuměli?“¹¹¹ Dále začala z pocitu osamění sepsovat své vzpomínky z dětství, povídky a básně. Marie Antonie byla ve své době velice oblíbenou vlasteneckou spisovatelkou. Stejně jako Magdaléna Dobromila Rettigová otvírala venkovskému lidu možnost většího kontaktu s vnějším světem. Její literární tvorba však bohužel upadla brzy v zapomnění.

Celá vzdělanost, občanský a duchovní život našeho národa v druhé polovině 18. a na počátku 19. století byly zprostředkovány lidu v cizím jazyce, tj. němčině a latině. Čeština byla pokládána za neschopnou vyššímu vzdělání a byla vyloučena ze škol, úřadů a z veřejného života.¹¹² Co se týče literárního života, do této doby bylo hlavní věcí, aby knížka měla vábný název a aby pojednávala o šlechticích. Spisy Marie Antonie pokládáme za převrat této doby právě proto, že čerpala ze skutečného života obyčejných lidí a psala výhradně česky. Tím se přiblížila srdci čtenáře. Dobrovlastčiny povídky dýchají nejen klášterní sentimentalitou, ale jsou z nich patrné i autobiografické prvky, zejména tajná přání spisovatelky. Jako každá žena totiž sní o lásce, kráse a erotice, avšak její oddanost k bohu ji v tom brání. Její první autobiografický spisek *Serafka, dárek dcerkám městským od Dobrovlastky* prozrazuje její křesťanské smýšlení a soucit k druhým. „Tato mladá bojovnice neválčila snad pro nějaký marný zisk, nebažila po pomíjející kráse, pro nestálou čest a slávu světa. [...] Tuším, že mnohá z našich vlastenek, čtouc tuto knížečku, sobě povzdychne a

¹¹⁰ NEUDORFLOVÁ, M. České ženy v 19.století. S.19

¹¹¹ JIROUŠEK, T. J. Marie Antonie jako spisovatelka a básnička. S.781.

¹¹² Tamtéž, s.777.

řekne: Ach, ubohou Serafku s mým stejný potkal osud! [...] abys při zmitání a kolotání světských událostí jen ctnosti se nespouštěla, věrně náboženství se přidržela, a pak šťastná že budeš, věř jistě.¹¹³

Její díla se na tehdejší dobu mohou pyšnit nejen výbornou úrovní češtiny, ale i svým slohovým zpracováním. Autorka nešetřila zápletkami, vedlejšími epizodami, přímou řečí nebo dialogy mezi postavami. Z její tvorby jsou dnes dostupné pouze tři drobné povídky: *Serafka* (1826), *Myrtový věneček* (1828) a *Keř rozmarýnový* (1830).¹¹⁴ Tato díla jsou ale natolik vzácná, že si je lze přečíst pouze v muzeích nebo archívech.

4.3 Analýza vybraných děl

4.3.1 Myrtový věneček

Spis *Myrtový věneček, aneb Utrpením přichází se k blaženosti* byl vydán roku 1828.¹¹⁵ Oproti první povídce *Serafka* se v tomto díle setkáme již i s veršovanými básněmi. Název povídky je inspirován kladnými vlastnostmi hlavní hrdinky Celestýnky, která ve svém životě ctnost ke ctnosti si skládala, až těch lístků ctností bylo tolik, že by byly stačily na myrtový věneček.¹¹⁶ „Ljry gá ač neznám zlaté, pjsně přede chci pěti swaté¹¹⁷ [...] Občan, genž se w práci potj, hledě k Bohu se lopotj, tent' má všeho hognost: Jiným nezáwidj gměnj, jehož srdce nad vše cenj náboženstwj a ctnost.¹¹⁸ [...] Djwka, zbožná, mrawná, tichá z chrámu ku práci pospjchá, nenáwidj lenost. Co gj k tomu podnět dáwá, k práci že tak z rána wstáwá? Náboženstwj a ctnost. [...] Přjtel přjtele když nagde, s njm se těšj, k němu zagde, chowáli upřjmnost – Uni smrt ge nerozdwogí; duše přátel wěčně spogj náboženstwj a ctnost.¹¹⁹“ Život této dívenky má pestrou minulost. Byla nalezena starcem v lese jako nemluvně a předána chudému učiteli a jeho manželce, kteří nemohli mít děti. Její matka zemřela a otec ji nechtěl vychovávat sám, proto požádal svou švagrovou o pomoc. V následujícím úryvku je poukázáno na důležitost dobrého vychování a otcovské lásky k dceři. „Starostliwý otec dobře wěda, že nebude s to dcerušce swé gakého bohatstwj nashromážditi, zdwogil tedy swé otcowské péče, a učil mimo liternj uměnj Celestýnku hudbě a zpěwu [...] hleděl křest'anskou ctnost, totiž: lásku k Bohu a bližnjmu [...] autrpnost nad každým trpjejm [...] gest

¹¹³ Tamtéž, s.782 + 783.

¹¹⁴ NOVÁK, A. Literatura česká 19.století. Od K.H. Máchy ke K. Havlíčkovi. S. 366.

¹¹⁵ ANTONIE, M. Myrrhowý wěneček, aneb Utrpenjm přicházj se k blaženosti. S.1.

¹¹⁶ JIROUŠEK, T. J. Marie Antonie jako spisovatelka a básnířka. S.971.

¹¹⁷ ANTONIE, M. Myrrhowý wěneček, aneb Utrpenjm přicházj se k blaženosti. S.52.

¹¹⁸ Tamtéž, s.53.

¹¹⁹ Tamtéž, s.54-55.

powinnost, i neykrásněgi gim slušj, pakli w dennjm pořádku a domácj práci dobře wycwičena gsau.¹²⁰ [...] Milowala otce láskau neyautlegšj, wynasnažugjc se všemožně pilnostj a prospěchem w učenj radost mu činiti.¹²¹“ Celestýnka svou tetu neměla ráda, protože se k ní chovala nehezky a byla zlá. „Ze samé žehrawosti autlé djwce schwálně práce se ukládalo s kterých gen služka dospělého wěku býti mohla, aby tak pilnost Celestýnky překazila. [...] Jedině dwé hrdliček, gež od swého otce k swátku darem dostala, bylo gi neymilejšj zábawau [...] jedna druhou obstaráwá a obweseluge, a myslila si, (žádné giné lásky magjc) že toto dwé gest matka a dcera.“¹²² Povídka je plná různých poučení a výchovných varování. „Djwky rády obdiwowány býti žádagj; z mnoha ctitelů a pochlebugjcjch řečnjků se těšj, kteřj o ctnost málo dbagjce [...] takowých hled' se warowati, nebo tit' gsau motýlkowé poletugjcj z kwjtku na kwjtek, wšude žrawé plodj čerwjky.¹²³ [...] nezakládey sobě mnoho na pomjgegjcj kráse a marném oděwu ctnost s náboženstwjm spogena budižy tobě wzácnost neydražšj; bud' pilná w shromážděnj dobrých skutků.¹²⁴ [...] Blažené gsau djtky, které ne z bázně trestu, nýbrž z lásky k rodičům a předstaweným poslušnost zachowáwagj.¹²⁵“

Celestýnka se se svým otcem vydá na cestu k jeho rodičům. Před kostelem si dívka všimne slepého mladíka, pomodlí se a prosí Boha o navrácení jeho zraku. Mladík spolu s jeho opatrovníkem žasnou nad její zbožností a srdečností. Obdarují ji několika penězi a přívěskem, kde je vepsáno datum nešťastné události, shodné s datem Celestýnčina narození. Několika podivuhodnými událostmi se dostává do zámku, kde se dozvídá, že je dcerou hraběnky a hraběte, kterým patří les, ve kterém dívku tenkrát zapomněli, když byli přepadeni lupiči.

Příběh je bohatý na detailní popis okolních dějů a přírody, čtenář si jistě všimne i citově zabarvených slov. Všechno působí skromně, ale zároveň velice příjemně až idylicky. V následujících úryvcích jsou vyznačena slova a slovní spojení, která bych označila za typické znaky biedermeierské tvorby. „Ještě wšecko w tichém spočjwalo spánku, když kohaut teprw poprwe prchlau půlnoci oznamowal, rannj domácj **lašť'owičky** geště ani necwrkaly, ani pokrmu pro mladé swé nehledaly, gen malý lehký oblak nesl se wětrem po obloze sem tam, gakoby letěl; blankyt krášlilili miliony se třpytjcjch hwězd; měsíc w poslednj čtwrti wystupowal z hor, a gako oblauk zářnj plynul po obloze, chtě se skrýti dřjwe, nežli slunce gemu nepřjzniwé zlatostkwaucj gehu odegme raucho. [...] **měsjček**, genž po obloze putuge, a okolo **okénka** se krauže [...] dotekl se zářj zlatau růžowé gegj **twářinky**.¹²⁶ [...] při spatřenj gegjm skryly se **hwězdičky** wšecky.¹²⁷ [...] **krupěny**

¹²⁰ ANTONIE, M. Myrrhowý wěneček, aneb Utrpenjm přicházj se k blaženosti. S.13-14.

¹²¹ Tamtéž, s.20.

¹²² Tamtéž, s. 17.

¹²³ Tamtéž, s.31.

¹²⁴ Tamtéž, s.32.

¹²⁵ Tamtéž, s.33.

¹²⁶ Tamtéž, s.29.

¹²⁷ Tamtéž, s.30.

rosnj we třpytjcej se dyamanty twořilo; podlahu tu tmawozelenau ozdobowalo tisjceru rozličných bylin a sljčných **kwjtků**.¹²⁸ [...] Na několik sáhů byla wůkol nj rowina bez stromů hustě zelenotrawná; na té se páslo **čtwero oweček a tučná kráwa**; bljž pak **chalaupky** štěbetalo **několik hausat a kachen**; kwočna kuřátka swá leckams rozběhlá swoláwala; **slepíc** asi deset krákoralo, a **kohaut** pyšně se pozastawě neznámé přjchozj pozorowal.¹²⁹ [...] Před wchodem chalaupky stály **dwě welikánské ljpy**, chladný stjn obydlj tomuto činjce. Pod gednau byla **studánka**, pod druhau ale na prawé straně bylo sedátka z drnu, a gako snjh bjlé prkno slaužilo za čistý stůl. [...] Starý uhljř před chalaupkau pod ljpaui sedě, **koš z březowého prautj pletl**.¹³⁰ [...] Byly tu **dwě swětničky** proti sobě, w prostřed **sjň**, w zádu **skrowná kuchyně** [...] we swětnici pak čistý stůl, židle, lůžko, že na wšecko byla radost se podjwati. Každý hrnek a miska měly swé zwláštní místo.¹³¹“ Vedle popisu přírody a domova chtěla autorka upozornit zejména čtenářky na důležitost domácích prací. „Zde zas okolo skalin rostau maliny, tyť práwě nynj dozráwagj, těch si hodně domů naneseme, neboť šťáwy té, když gi do husta s medem swařjme, můžeme celý rok uchowati, a gest s wodau smjšená, welmi libý, chladjcej nápoj. [...] Na podzim šli wšickni dřjwj na zimu shromážďowati; otcowé osekášali pařezy, ženské přinášely domů borowé šišky, žaludy, ořechy a zralé šjpy, neb wšech těch wěcj uměla stará máteř užitečně užjwati.“¹³²

Za povšimnutí stojí také řada jazykových prostředků. Autorka nešetřila například metaforou (krupěnky rosň we třpytjcej se dyamanty twořilo), personifikací (měsjček, genž po obloze putuge, a okolo okénka se krauže) a básnickými přívlastky (rowina bez stromů hustě zelenotrawná). Takové líčení krajiny doslova zasáhne všechny čtenářovy smysly. Dílo *Myrtový věneček* pokládám za jednoznačný *biedermeier*. V následující podkapitole jsem pro srovnání analyzovala ještě další dílo Marie Antonie, které však za typickou tvorbu tohoto stylu označit nelze.

¹²⁸ Tamtéž, s.30.

¹²⁹ Tamtéž, s.69.

¹³⁰ Tamtéž, s.71.

¹³¹ Tamtéž, s.73.

¹³² Tamtéž, s.77.

4.3.2 Keř rozmarýnový

Knížka *Keř rozmarýnový, ze stínu do veřejné zahrady přesazen* vyšla roku 1830.¹³³ Celý děj se odehrává v nemocnici kláštera sv. Alžběty ve Slupích, kde Marie Antonie pečovala o nemocné. Obsahem příběhu jsou strasti nemocné dívky Bolestiny, která jeptišce Marii Antonii vypravuje celý svůj život. Aby ji jeptiška potěšila a zlehčila její trápení, vypráví příběhy o utrpení Jobově, osudech Markéty Kortonské nebo o odvaze bratří Machabejských a jejich statečné matce. Obsah této knížky má tedy hlavně poučný záměr.

Hned prolog věnuje autorka Pánu Bohu a upozorňuje čtenáře, že by měl věřit v Boha a disponovat šlechetnými vlastnostmi, být čestný a poctivý. „Pastýři Důstogný! W ruce kladu Waše keř ten, genž mi w klidném stjnu zkwět: Plesá moge srdce, zaplesá i swět, že geg krásj drahé Gméno Waše. [...] Neysladšj mi wždycky bude odměnu odpočjwat w přjzni Wašj Wznešenosti¹³⁴ [...] bud' heslem a weslem mým, dokud se nezamknau tyto waplakané oči, ty wíro swatá! Tys jediné swětlo wedoucí ze zmotanin a zármutku.¹³⁵ [...] z lásky k Ježjšowi mukám se poddágjgc, důwěrně k nebi wzhled swüg obracj tam, kde po přestálém bogj pokoje neskonalého daufá.¹³⁶ [...] Milug Pána ze wšj ducha moci, on ti sešle gitro sljbené [...] w gehu ruku pokládey swau muku: Nedát' tobě klesnaut bez pomoci.¹³⁷“ Marie Antonie chtěla pravděpodobně nábožensky vychovávat čtenáře a vštípit jim dobré mravy. Celá její knížka je protkána osudy společensky rozdílných lidí, kteří však jedno mají společné: oddají se hříchu a pokušení. „Každý měl swau zwláštjnj modlu, gjž se klaněl, gi ctil a oběti přinášel [...] wzjwage gmeno Hospodinowo, gemu gediné se klaněl a wraucj modlitbu k nebesům wysjlal.¹³⁸ [...] Bůh požehnává, sděluje se rád s chudšjmi bratry swými; geli w důstogný powyšén staw, nezhrdá nižšjnm swým bližnjm a užjwá moci swé k ulehčowánj a podpoře nuzných a trpjecjch; on požjwá pokrmu a nápoje proto, aby byl žiw, nežige wšak proto, aby gedl a pil.¹³⁹“

Autorka chce poukázat i na šlechetnost a dobré mravy některých hrdinů knihy. V následující ukázce jsou vyznačena slova, která by mohla souviset s životním stylem šlechtických rodin (zámecké pokoje, hostinské síně, drahý nábytek, malby, harfa aj.) „Rychle nám po schodech **přišla** Ludowika **wstřjgc**, a uwedla nás do **welké hostinské sijně**, kdežto **hrabě** Žarnowský s několika známými nás **uctiwě přiwjtal**. [...] mne pak Ludowika prowáděla w **zámeckých pokogjch**, které sice ne tak přjlišně drahým nábytkem, gako **krásnými malbami ozdobeny** byly. W

¹³³ ANTONIE, M. Keř Rozmarýnový, ze stjnu do veřejné zahrady přesazen. S.12.

¹³⁴ Tamtéž, s.6.

¹³⁵ Tamtéž, s.14.

¹³⁶ Tamtéž, s.18.

¹³⁷ Tamtéž, s.56.

¹³⁸ Tamtéž, s.21.

¹³⁹ Tamtéž, s.26.

neyposledněgšjm seděla Gabriela; **harfu** w rukau držjc, w hlubokém rwala zamyšlenj.¹⁴⁰ [...] **Otče drahý!** W moge autlé srdce péčj Wašj city swaté snažil gste se wštjpiiti [...] nebeské gste **ctnosti** taužil wzbuditi¹⁴¹ [...] Hrabě Žarnowský byl muž w krásném gestě **kwětu žiwota**; chod geho **wznešený**, hlas wážný, wzhled zmužilý, při tom však milostný. [...] On poddané swé milowal **láskau otcowskau**, rozmlauwal s čeledj, dohljžel k gich dennj práci, káral leniwé, chwálil pilné¹⁴²

Jedinec, který se dopustí hříchu, často lituje svých činů. Bůh, vlast, rodina a domov je podle Marie Antonie to nejcennější, tudíž by se člověk měl raději řídit svým rozumem a naslouchat Bohu. „Opustila Boha, ctnost, swau vlast, otcowský dům a wšcecka pohodlj i lásku upřjmného otce. Toto wše obětowala mládenci, který gediné krásau těla nad giné wynikal, ostatně ale krásných vlastností duše zcela prázdnen gsa.¹⁴³ [...] Pro hřjch zbawila gsem se lásky Božské, nynj ale pro lásku Pána Boha zawrhugi a prokljnám hřjch, a co gsem činila, opustila, na duši a těle trpěla z hřjšné lásky, tolikéž činiti a trpěti budu z lásky k Bohu.¹⁴⁴ Následují mnohdy pocity utrpení, bolest a nářek, který je w knize hojně znázorněn nelibými výrazy: „**Rány** twé, **ubohé** srdce, geště negsau zlěčeny! [...] **slzy hoře** mého newysychaj w oku.¹⁴⁵ [...] neboť žiwot lidský gest pauhá **strast a bjda**, a sotwa že narodj se člowěk, pobuda maličko, giž mnohými naplněn býwá **strastmi**; práwě nynj o tom čtu w knize Jobowě, neboť **každému gest sauzeno trpěti**.¹⁴⁶ [...] na geho rozkaz na obloze modrogasné **černá** se shrnugi **mračna**, **hrom otrásá** zemi, **ohniwé střely** bigj w **skály** a wěže, a hogná aurodnost gest této **bauře** utěšený následek¹⁴⁷ [...] Chtěla na **mrtwolu** tu padnauti, a wřelými obmýwati **slzami**, ale nebylo možné pro náramně **smrdutý puch** k tělu bljže přistaupiti. Oči, chřjpkě, usta byla naplněna hmyzem **šeredným**, a tisjcwero **čerwů** slawilo hody w obličegi prw tak krásném.¹⁴⁸

Do kontrastu s neštěstím hlavních hrdinů se dostává malebně popsaná krajina a přírodní jevy, zdrobněliny nebo libozvučná slova. „Neyradostněgšj mně byly chwjle, když páter Unzelm se starým mysliwcem, gdauce do lesa na procházku, i mne s sebau giti wyzwali. Zacházjwali gsme až ku skalinám mramorowým, které co z neyčistšjho křišťálu se bleyští, po nichž **stezičky uzaunké** i prostraněgšj **krášlj kaménky gasné**, wšcecky barwy magjcj; zde onde po skalinách pahrbky se zelenaj mechowité. [...] Ó! Otec náš nebeský tak laskawě stará se o twory swé [...] Každý **brauček** má od něho swé letnj i zimnj **obydljčko**, **žiwnuťku**, oděw i obweselenj¹⁴⁹ [...] **Sluněčko**

¹⁴⁰ Tamtéž, s.48.

¹⁴¹ Tamtéž, s.49.

¹⁴² Tamtéž, s.54.

¹⁴³ Tamtéž, s.28.

¹⁴⁴ Tamtéž, s.31.

¹⁴⁵ Tamtéž, s.14.

¹⁴⁶ Tamtéž, s.19.

¹⁴⁷ Tamtéž, s.27.

¹⁴⁸ Tamtéž, s.30.

¹⁴⁹ Tamtéž, s.37.

giž za Bělohorské wrchy se skrýwalo, poslednj gen gestě gehu paprsky w tiše plynaucj Wltawě wlnkami zahráwaly. Bolestina pod stromem kaštanowým na pahorku trawau porostlém sedjc, s potěšenjm poslauchala hlaholu ptactwa, které w stromowj hustolistém při zapadagjcjm slunci Stwořiteli wečernj pělo pjsen.¹⁵⁰ [...] bljž **potůčku hrčejho**, pod stjnem stromů topolowých, překrásnau ustawěli **besjdku**, opletauce gi réwjim a růžemi.¹⁵¹ Usmjwawých růžj wěnce rozsjsjá: Tam se w krásném sadě **fialinka** wonná neswatému oku ljsktem ukrywá. Láskau hořiž, kdo chce, pro nádherné **růže**, srdce mé gen pautá **fialinky** kwět [...] Neraň, zlostný škůdce! **Kwjtků** těch spanilých.¹⁵²

Text doprovází i básně a písňe, které jsou též bohaté na biedermeierské prvky: „Mne obkličuge temná noc, mé oko rauška pokrýwá [...] Radostné slunce a hwězdy tam pro mne neswjttj wjce; pro mne nepěstuge zahrada, ni lauka **kwjtků** tisjce. Když **luno máge** se rozwine, měnjc kwětnice w ráge, mně diwy **wznešené přírody** jsau gen co smutné háge.¹⁵³ [...] Malaunko mně we weškerém swětě kwjtků k radosti a k štěstj kwěte. [...] Len má **rozmarinka** mjwá kwět; ta mně geště krásný činj swět. [...] **Fialinka** ač ljsktem se kryla, předc gi bauře krutá w zem zaryla; tu nedlauho pak zase wichru vztek nemilostně rozdrtil **třiljstek** – kdyby mi wšak rozmarinku sťal, poslednj tu mau by radost wzal, mau by radost wzal.“¹⁵⁴ Fialinkou jsou myšleny skryté ctnosti Gabrieliny, věrné kamarádky Bolestiny (tichost, pokora, poctivost). Právě fialka znázorňuje v květomluvě skromnost a jakousi prosbu o lásku. Nezištná Gabriela wšak nakonec umírá. Následující řádky působí opět na čtenáře pochmurně. „Bolestino! Tušjm že brzy duch můg schřadlau tuto obálku opustj; - neplač wšak přjlišně pro mne, sestro má, wždyť pak každému z tworů pozemských gest usauzeno w prach se pro měniti dřjwe, nežli k druhému powstaneme žiwotu.¹⁵⁵ [...] slunce, prw tak gasné, walem se černá; hrozná mračna od východu se ženau; plamenné střely prorážegj nebes oblohu; hrom náramným praskotem bige ráz rázem; wjtr prudký porážj wěkowité stromy.¹⁵⁶“

Text dokládá, že Bolestina těžce nese ztrátu své kamarádky. Právě kvítek rozmarýnky je symbolem jejích vzpomínek, které vypráví jeptišce Marii Antonii a tím se vyrovnává se svým osudem. Po smrti knížete Zlinického se náhle hlavní hrdinka dozvídá o svém šlechtickém původu. Její touha navštívit matku ji zavede do lesů, kde se nešťastnou náhodou dostane do rukou loupežníků. Skryje se za keř a tím se zachrání. Na konci knihy se čtenář dozvídá, že právě za tímto keřem byla objevena truhla s pokladem a s poslední vůlí knížete Zlinického, jejího otce. Možná

¹⁵⁰ Tamtéž, s.53.

¹⁵¹ Tamtéž, s.55.

¹⁵² Tamtéž, s.61.

¹⁵³ Tamtéž, s.58.

¹⁵⁴ Tamtéž, s.79.

¹⁵⁵ Tamtéž, s.67.

¹⁵⁶ Tamtéž, s.68.

právě proto je kniha pojmenována *Keř rozmarýnový*. Z ubohé dívenky se stává hraběnka, provdá se za hraběte Žarnovského a vrací se na místo, kde jako dítě trávila čas se svou drahou kamarádkou Gabrielou.

Ve výše uvedených úryvcích si nelze nepovšimnout jazykové vyspělosti Marie Antonie. Autorka záměrně využívá značných přívlasků stojících v postpozici a tím působí na čtenářovy smysly (ku skalinám mramorovým, stezičky uzaunké, kaménky gasné, pahrbky mechowité, otec náš nebeský, bauře krutá, pod stromem kaštanovým, v stromowj hustolistém). Dále se zde objevují přechodníky (gdauce, sedjc) a zastaralé formy infinitivů (plakati, reptati, truchliti, nařjkati, rozesmáti), což je příznačné pro text počátků národního obrození.

Dílo *Keř rozmarýnový* nepokládám za typickou biedermeierovskou tvorbu, jelikož se v něm mísí nadbytek prvků romantických (nenaplněná láska, nelibozvučnost, příběh působí pochmurně). Naopak má výchovný záměr a působí na rozvoj čtenářovy osobnosti, hlavně v náboženském směru.

5 Jan Jindřich Marek

5.1 Život

Jan Jindřich Marek (obrázek 11) se narodil 4. října 1803 jako syn venkovského učitele v Liblíně nade Mží.¹⁵⁷ Datum jeho narození však nelze považovat za jednoznačné, existují i prameny, které tvrdí, že se narodil v roce 1801. Dle svědectví liblínské matriky se zápisy z počátku 19. století lze ale potvrdit rok 1803.¹⁵⁸ Jeho otec František byl venkovským učitelem, matka Barbora pocházela z Lukavice poblíž Plzně. Svým rodičům se narodil jako čtvrté dítě v pořadí. Dali mu původně jméno Jan Nepomuk Amadeus, ale později dal přednost jiné variantě svého jména, a sice Jan Jindřich.¹⁵⁹ Jeho postoj ke vzdělání určitě silně ovlivnil jeho pedantický otec, který ho vychovával k lásce ke knihám a vzdělání. Literární kariéru mu ale otec neschvaloval, protože urputně dbal na studijní výsledky. Dokonce i spálil jedno z prvních děl svého syna.¹⁶⁰ Jan Jindřich Marek nejprve navštěvoval hlavní školu v Plzni, poté pokračoval na gymnáziu, přihlásil se na filozofickou fakultu Karlo-Ferdinandovy university, ale nakonec snad na přání svých rodičů přešel na teologii v Praze.¹⁶¹ Talentovaný Marek byl již na gymnáziu zapálený do četby českých knih, dokonce i při vyučování. Není tedy divu, že od svého profesora získal přezdívku *Jan z Hvězdy*. Tento pseudonym se natolik ujal, že jej později Marek začal používat i jako své umělecké jméno. Vynikal nejen ušlechtilým zevnějškem, ale i tichou, jemnou a rozvážnou povahou a tvůrčím duchem, takže každý, kdo se s ním stýkal, si ho srdečně zamiloval.¹⁶²

Po studijích teologie v roce 1826 byl Jan z Hvězdy vysvěcen na katolického kněze, opustil Prahu a usadil se v Horním Stupně na Rokycansku, kde sloužil své první mše. Kněžskému stavu zůstal věrný až do své smrti. Nejen že mu byl zdrojem obživy a společenského postavení, nýbrž v něm našel i významné životní poslání.¹⁶³ Marek zahájil svou duchovenskou dráhu jako kaplan v Kralovicích, dále působil v kostele sv. Václava v Plasích a na vlastní faře v Kozojedech. V Kozojedech založil a vedl i farní kroniku, kam v češtině zapsal všechny údaje o historii kozojedského kostela sv. Mikuláše a staral se o místní farní knihovnu, z níž se do dneška bohužel nic nedochovalo.¹⁶⁴ Nákupem nových knih a časopisů usiloval o rozvoj vzdělání občanů. Tím si

¹⁵⁷ JAKUBEC, J. Dějiny literatury české II. S.742.

¹⁵⁸ ZILYNSKYJ, B. Jan Jindřich Marek, život obrozeneckého spisovatele. S.6.

¹⁵⁹ Tamtéž, s.6.

¹⁶⁰ Tamtéž, s.8.

¹⁶¹ Tamtéž, s.8.

¹⁶² ZÁKREJS, F. Jan z Hvězdy. In: Konvalinky. S.502.

¹⁶³ ZILYNSKYJ, B. Jan Jindřich Marek, život obrozeneckého spisovatele. S.9.

¹⁶⁴ Tamtéž, s.14.

získal oblibu, jak uvádí B. Zilynskij: „...i v naší obci byl prý u občanů velmi oblíben pro svoji prostomilou šprýmovost.“ Ke konci života se vrátil opět do Kralovic, kde působil jako kněz až do své smrti dne 3. listopadu 1853. Několik měsíců ho trápila nemoc charakterizovaná současníky jako břišní vodnatelnost.¹⁶⁵ Památka kralovického faráře a spisovatele byla uctěna postavením pomníku na jeho hrobě před kaplí městského hřbitova v Kralovicích. Už v 19. století byl opatřen básnickým textem:

„Živ byl Bohu, svým a vlasti
zdejší farář z Hvězdy Jan,
spisy jeho – květy krásné
zdobí vlastenecký lán.“¹⁶⁶

5.2 Literární tvorba

První literární pokusy spadají do období studií na gymnáziu v Plzni. Velkou inspirací se mu stal učitel matematiky a řečtiny Josef Vojtěch Sedláček, který ho podporoval v prvním jeho básnění. Nejen že mu ještě jako šestnáctiletý student věnoval svou knižní prvotinu *Básně* (1823), ale svou úctu mu prokázal i sepsáním jeho životopisných osudů.¹⁶⁷ Veškerá jeho první literární tvorba vyšla později v letech 1843-1845 v pěti svazcích pod názvem *Zábavné spisy od Jana z Hvězdy*. Nechal se ovlivnit řadou úspěšných českých i německých básníků, hlavně Kollárem, Čelakovským, Matthissonem, Höltym či Schillerem. Například opěvoval milenku, toužil se s ní setkat po smrti, uvažoval o ctnostném a zbožném životě nebo se pokoušel o českou rytířskou romanci a baladu.¹⁶⁸ Vedle toho publikoval své příspěvky v Kramériových Vlasteneckých novinách, v časopisech Čechoslav a Dobroslav.

Většího významu z Markovy tvorby nabyly jeho beletristické práce, které zprvu též zveřejňoval v novinách a časopisech. Roku 1824 vyšla romantická povídka *Radomíra* a soubor povídek *Konvalinky*. V Konvalinkách najdeme jak lyrické básně plné sentimentu, tak i milostné básně plné stesku a touhy po setkání. Přestože mu tehdy bylo pouhých dvacet let, dosáhl již vrcholu své tvorby a patřil k nejčastěji zmiňovaným spisovatelům.

Mimo to se věnoval i historické tematice a soudobému životu. Zhruba o deset let později uveřejnil novelu ze současného života *Známosti z průjezdu* (1838) a povídku *Harfenice* (1841). Obě

¹⁶⁵ Tamtéž, s.43.

¹⁶⁶ Tamtéž, s.48.

¹⁶⁷ Tamtéž, s.8.

¹⁶⁸ JAKUBEC, J. Dějiny literatury české II. S.743.

vynikají charakteristikou postav a kresbou prostředí.¹⁶⁹ Nelze opomenout Markovy práce spadající do oblasti náboženské literatury. Psal i překládal náboženské skladby a otiskl je zejména v Časopise českého musea nebo Časopise pro katolické duchovenstvo, které zároveň odebíral od jejich založení. Neomezil se jen na česká periodika, nýbrž četl i náboženské texty v německých časopisech, například Der Katholik.¹⁷⁰ Dále je nutné zmínit i publicistické práce o sv. Valentině a nebo reportáž o plaské církevní slavnosti.¹⁷¹ V roce 1840 byly otištěny v časopisu Květy takzvané „Paběrky“, série Markových krátkých textů různého druhu, tematiky, ale i vlastních zkušeností.¹⁷² V Paběrcích informoval lid například o příbuznosti češtiny a sánkrtu nebo se zamýšlel nad původem a smyslem přezdívek českých panovníků.

Počátkem čtyřicátých let se vrátil k psaní historické beletrie, tentokrát se naopak pokusil inspirovat u německých a francouzských autorů. Proslavily se zejména jeho dvě novely *Jarohněv z Hrádku* (1843) a *Mastičkář* (1845).¹⁷³ Historické náměty jsou pro tohoto autora typické, obrací se do české minulosti, například zpracovává témata jako Horymírův skok, Jaromír a Vršovci, Božena apod. Velkým vzorem mu byl nejen již zmíněný Josef Vojtěch Sedláček, ale i Josef Kajetán Tyl. Marek ho obdivoval a pokládal za inspiraci, dočkal se od něj ale i kritiky svých děl. V očích J. K. Tyla byl Jan z Hvězdy sice nadějí české literatury a jeho prvotiny hodnotí pozitivně, na druhou stranu ho ale kárá za historické nepřesnosti, neoriginalitu a nepřirozený jazyk. Českou kritikou tedy nebyl stoprocentně přijat, zatímco polský publicista Edmund Chojecki ho v knize o stavu Čech a českého národa na konci první poloviny 19. století velice pochválil za jeho historické prózy.¹⁷⁴ Dle informací J. Jakubce se poté literárně odmlčel: „Byl si vědom zejména, že jeho umění nestačí na to, aby jím mohl čelit novým směrům v světové beletrii, které Marek příkře odmítal.“¹⁷⁵

Důležitým pramenem informací o životě a tvorbě tohoto pro svou dobu významného autora je korespondence s jeho přáteli, například s nakladatelem Jaroslavem Pospíšilem, s literárním kritikem Josefem Krasoslavem Chmelenským, se spisovatelem Josefem Jaroslavem Kalinou, Janem Pravoslavem Koubkem či Karlem Sudimírem Šnaidrem. Část jeho básnických textů byla zhudebněna, ku příkladu Bedřich Smetana proslavil Markovu *Píseň českou*. Některá jeho díla se pro svou oblíbenost dočkala i německého překladu. Německé listy pražské „Ost und West“ uveřejnily překlady Hvězdových prací *Noc na Kaceřově* a *Známosti z průjezdu* nebo lístek „Prag“ vydal *Hrob*

¹⁶⁹ Tamtéž, s.744.

¹⁷⁰ ZILYNSKYJ, B. Jan Jindřich Marek, život obrozeneckého spisovatele. S.11.

¹⁷¹ Tamtéž, s.50.

¹⁷² Tamtéž, s.17.

¹⁷³ JAKUBEC, J. Dějiny literatury české II. S.745.

¹⁷⁴ ZILYNSKYJ, B. Jan Jindřich Marek, život obrozeneckého spisovatele. S.33-35.

¹⁷⁵ JAKUBEC, J. Dějiny literatury české II. S.746.

milenců a tzv. *Bohémie*, výňatek z *Jarohněva z Hrádku*, kde líčí přepadení Prahy Jiříkem Poděbradským.¹⁷⁶

5.3 Analýza vybraných děl

5.3.1 Konvalinky

První svazek *Konvalinky aneb Sbirka původních romantických povídek ze starobylých i novějších časů* vyšel v roce 1824 a obsahoval 6 povídek, druhý z roku 1828 jej ještě doplnil o další 4 povídky.¹⁷⁷ Některé z nich vyšly samostatně nebo ve sbírkách pod názvem *Drobné povídky Jana z Hvězdy*.

Povídka *Radomíra* pojednává o střetu mezi křesťany a pohany. Dobrosrdečný a křesťanský smýšlející Květoslav se zamiluje do pohanské dívky Radomíry, jejíž otec nenávidí křesťany a vše, co je s tímto náboženstvím spjato. Květoslav je Radomírou ale natolik učarován, že se odváží předstoupit před otce a požádat ho o její ruku. Následně je uvězněn ve sklepě, odkud ho Ratislav propustí na svobodu. Ratislav je pohan, který je zklamán lidmi a touží po křesťanském náboženství. „Tu víru bych rád seznal! [...] Musíť to býti něco zvláštního, velikého, ač rozumu nedostupného! [...] O vyuč mne víře tvé, abych se, možná-li bude, tobě v cnosti vyrovnal.“¹⁷⁸ Na jeho vlastní přání ho Květoslav zasvětil do pravidel křesťanství a na druhý den ho odvede k biskupovi, aby ho nechal pokřtít. Později dochází k dalšímu boji, kde Ratislav zemře. Radomíra se nakonec také přikloní ke křesťanské víře, vzepře se tak svému otci a provdá se za Květoslava.

Příběh je bohatý na detailní vyličení přírody: „Lesní ptactvo pělo plnozvučně píseň ranní; jitřní rosa třpytila se v lesklých barvách na lupení i jehličí. Půda lesní, řekl bys, že koberec zelený, perlami a diamanty pokrytý; zlatorudé slunéčko jen málo kde prozíralo zelenými větvemi, lehounkým větříkem rozhoupanými.“¹⁷⁹ [...] Skalní potůček se prýštil z neveliké, mechem a břečťanem porostlé jeskyně, kamž chodce unaveného příjemný zval chládek.¹⁸⁰ Dílo zaujme i stylově vytríbenou charakteristikou postav: „...jinoch vysoké postavy, sotva dvacitiletý, s plným na hřbetě toulem a pružným lučištěm v ruce, jasné oko jeho slídilo po zvěři. [...] Mladistvý Květoslav zdědil po otci svém netoliko statky, ale i víru, jížto se jemné srdce jeho celé otevřelo.“¹⁸¹ [...] Postava její byla útlá, ztepilá, kadeře snědé vinuly se v hojných prstencích po bělostné šíji, oko zářilo ohněm

¹⁷⁶ ZÁKREJS, F. Jan z Hvězdy. In *Konvalinky*. S.506.

¹⁷⁷ JAKUBEC, J. Dějiny literatury české II. S.744.

¹⁷⁸ Z HVĚZDY, J. Radomíra. In *Drobné povídky*. S. 330.

¹⁷⁹ Tamtéž, s.312.

¹⁸⁰ Tamtéž, s.329.

¹⁸¹ Tamtéž, s.312.

tmavým, každičkový obrat zjevoval jiné a jiné půvaby a vnady.¹⁸² [...] Jasně oči její byly smutně k zemi sklopené, jako když útlé kvítko polní, zprahlé vedrem posledním, usvadlou kloní hlavinku.¹⁸³ [...] Pohled jeho byl divoký, zamračený, vlasy i vousy zcuchané, oděv zanedbaný, ze zraků tmných šlehal **ohně** obludný [...] Najednou svrasklo se čelo jeho, oči **zahořely**, krev mu vstoupila v tvář ubledlou, ruka s kyjem co **blesk** vznesla se nad hlavu.¹⁸⁴ [...] Brzy na to uvedli služebníci do síně muže vážného, postavy vysoké, oděného v roucho tmavé, až na paty sahající; kápě šerá kryla ctihodnou hlavu a kříž zlatý lesknul se na prsou jeho.¹⁸⁵ Ve výše uvedených úryvcích si můžeme všimnout i řady básnických přívlastků.

Popis ale není pouze idylický, nýbrž je často narušený disharmonickými jevy. „Snivě kráčel jinoch zamyšlený dále, an tu **zvuky silné, přepodivné** dorážely k uším jeho, nejinak než jako kdy ze vzdálí **dutý hlas hromu černými mraky** se prodírá aneb jaré Bystřice proud s vysoké skály **jekotem a hlukem** přes křemeny do hluboké tůně se **valí**.“¹⁸⁶ Autor často pracuje s motivem ohně, což bych nepokládala za typický biedermeierský prvek: „...proplítající se v divých obratech před velikým **ohněm, zapáleným** ke cti boha mocného. Vysoko **šlehal plamen** rudý, vesele **praskalo** přiložené suché chrastí a hltavě šířal **ohně** posvátný žertvy zasvěcené. Jinoši rozběhnuvše se skákali přes **ohně**, a zachytil-li jazyk **ohnivý** některého neobratného...“¹⁸⁷ [...] pomíšen s **praskotem ohně**¹⁸⁸ [...] Rozděláno **ohnů** strážných na kolika stranách [...] na blízku **dohořivaly ohně** strážné.¹⁸⁹ [...] stahovala se na obloze mračna černá, **ohivé blesky** litaly od východu k západu, po horách rozléhal se temný zvuk hromu strašlivým **praskotem**.¹⁹⁰ Ve struny varyta zvučného vyléval city srdce sevřeného skládaje písně milostné, plné **ohně** bujarého.¹⁹¹

Podobného žánru je i povídka *Oběť bratrské lásky*. Z hlediska kompozičního je zde stěžejním prvkem otcův hrob. U něj si na počátku příběhu bratři Bogmil a Radostan slíbí, že je nic nerozdělí. U něj také končí jejich životy. Při boji s nepřáteli se bratři odloučí a několik let žijí v domnění, že ten druhý v boji padl. Jednoho dne Radostan zachrání v potoce dívku Slawjnu, která je dcerou mocného vladyky Stogmira. Zamilují se do sebe. Popis krajiny doprovází nálady a pocity hlavních hrdinů. Zprvu je příroda klidná: „Bylatě temná noc, - obloha černými mraky zastřená, a gen zde a onde prozřela zlatá giskra tmavým rauchem gegjm: **Přjroda se zdála modliti**; neb ticho

¹⁸² Tamtéž, s.314.

¹⁸³ Tamtéž, s.316.

¹⁸⁴ Tamtéž, s.329.

¹⁸⁵ Tamtéž, s.337.

¹⁸⁶ Tamtéž, s.313.

¹⁸⁷ Tamtéž, s.313.

¹⁸⁸ Tamtéž, s.316.

¹⁸⁹ Tamtéž, s.317.

¹⁹⁰ Tamtéž, s.318.

¹⁹¹ Tamtéž, s.320.

bylo w nj gako w hrobě.¹⁹² [...] Sotwa se rozbřeskowala na wýchodu záře růžowá, pozlacujc stkwaucjm lemem vysoké modré wrchy¹⁹³“ Najednou se bratři ztratí z dohledu: „černá mračna se wztahowala nad hlawau gehu, a blesky se křížily strašným temenem. Truchlowrby u hrobky chwěly se tak tagemně a podiwně¹⁹⁴[...] odpowjdale mu hučenj hromu a wichru, genž wětweimi nade hlawau gehu zachwjwal. Walný ligawec se řítíl z roztržených oblaků, a zwlnělý praud skalnj na bljzku s gekotem wystaupil z swých mezj.¹⁹⁵“ Poté, co se zrodí láska mezi dvěma mladými lidmi, se krajina jakoby uklidní a přechází ve svou malebnou podobu: „Strach a nebezpečenstwj změnily kwetaucj růže gegich ljcj w bělosněžné lilie, a ona se stala tjm gen **geště půwabnějšj**.¹⁹⁶ [...] **sen w růžowé pogal rámě; ale den, genž ho z ljbezného probudil sněnj [...] noc swé temné nad zemj rozprostřela raucho, a bledá luna na hwězdisté wzešla obloze [...] bud' wjtr, autlým si pohrágawgcj listjm, aneb bjlý gabloňowý kwět gehu obrazotworné smysly mámil**.¹⁹⁷“

Slawjna je však proti své vůli zasnoubena s jiným mužem a na druhý den se má vdávat. Žádá svého vyvoleného, aby ji zachránil před neštěstím. „Gestli však ctný rytjři, (doložila), waše láska ke mně tak silná gest gak gste mi před chwjlj wygewil: tedy mně wyswobod'te od nuceného sňatku¹⁹⁸“ Rytířských motivů se v příběhu objevuje hned několik: „geli Bogmil a Radostan na bugných ořjch [...] Gegich zlatem draze ozdobené oděnj stkwělo se podiwně wgitřnj zoři¹⁹⁹ [...] Gegich přilbice i šjtjy krásili dwa w gedno tělo srostlj lwowé. [...] mnohozwučný hláhol wálečné pjsně [...] čerweným křížem ozdobených rytjřů [...] Wogsko křížem ozdobené [...] Wzhůru břitké meče w hrúzonosné seče, zatracenská krev at' teče.²⁰⁰ [...] důwěřugi we wašj rytjřskau šlechtnost, že slabosti dobromyslné děwy k zlému aučelu nepoužigete.²⁰¹“ Autor zde oslavuje i češství a hrdost národa: „přigeli do Olomauce, kde Českke křjžownické wogsko stany rozložené mělo. Radostným hlaholem byli od weškerého zástupu uwjtáni [...] swé Čechy w swatý bog wedl [...] přjkladem těchto dwau udatných ginochů i ostatnj wogjnowé k odwaze pobjdnuti byli“²⁰²

Slawjna a Radostan spolu utečou, jsou však zajati a odvedeni zpátky do hradu, kde čeká otec a zrazený snoubenec, který se chce Radostanovi pomstít za svedení své nastávající. Jakmile spolu začnou bojovat, dojde k náhlému odhalení. Radostan se opět shledává se svým ztraceným bratrem Bogmilem. Bogmil si je vědom toho, že ho Slawjna nemiluje, přenechá ji tedy svému

¹⁹² Z HVĚZDY, J. Obět bratrské lásky. In Konwalinky. S.67.

¹⁹³ Tamtéž, s.67.

¹⁹⁴ Tamtéž, s.71.

¹⁹⁵ Tamtéž, s.72.

¹⁹⁶ Tamtéž, s.72.

¹⁹⁷ Tamtéž, s.74.

¹⁹⁸ Tamtéž, s.73.

¹⁹⁹ Tamtéž, s.67.

²⁰⁰ Tamtéž, s.68.

²⁰¹ Tamtéž, s.73.

²⁰² Tamtéž, s.69.

bratrovi. V den svatby ale zmizí a najdou ho ležet mrtvého u otcovy hrobky. Radostan se již netěší ze Slawjny lásky a zanedlouho žalem také skoná. „Denně tam zaljwal truchlowrby s swými slzami, a i Slawjnino sladké milostné wzezřenj nepautalo ho wjce; on ge za přjčinu smrti bratrowy držel.“²⁰³

Docela jiná je povídka *Následkové žárlivosti*. Chudého sirotka Wiljma se ujme starý hrabě a vychovává ho spolu se svým synem Rudolfem. Chlapci se stanou nejlepšími přáteli. „Wiljm a Rudolf byli **dobřj, čilj ginochové**, genž zároveň spolu wyrostli, a ačkoli staw gegich rozdjlný byl, (neb na rodu Wiljmowu ležela hustá, neprohledná tma,) předce **giž od dětinstwj co neywraucněgi sebe milowali**.“²⁰⁴ Pro biedermeier nejsou typické pouze mezilidské vztahy, mravně čistá povaha člověka, ale i popis jeho obydlí a prostředí, ve kterém žije. „...k mysliwně, genž s **malého pahrbu utěšeně w lesnj auwal zjrala**. Po gegjch **bjlých stěnách winulo se wjnorodé réwj**, a před wchodem čněly **weliké gelenj parohy, něžně kwjtkowým propletené wěncem**. [...] přwjtal ge dwé velikých stawěcjch psů hlasným stěkem; [...] starého mysliwce, genž s smeknutau čepičkau wzácne hosti wjtal [...] **do swé čistotné swětničky**, kde je Karolinka **w sprostém domácjm oděwu, s něžným uzarděnjm pozdrawila**.²⁰⁵ [...] **Gegj newinnost a něžná plachost** na čilého ginocha veliký dogem učinila [...] wešel do zahrádky, **genž to tiché obydlj od zadu stjnila**. Zde bylo **wšecko tak krásně uspořádáno, a užitečné s okotěšným, w dogemném spogenj se střjdalo**. **Wonnj kwjtkowé dýchali libau wůni gemu wstřjc, a střjbrný potůček, genž z malé skalky se preyště, středem zahrady zelené záhony swlažowal, temným bublotem wcházegjcho pozdrawil**. Jda po **úzké cestce, zdobně žlutým pjskem posipané**, bljšil se k **zelené, réwjm propletené besjdce**.²⁰⁶ [...] spatřil Karolinku **pod stjnm kwetaucj gabloně šitjm se zabawugjci**. [...] **krásného bělokadeřawého hochu we veliké knize čjsti učil**.²⁰⁷“

V povídce se neobjevují výrazné kontrasty. Dozvídáme se, že hlavní postavy jsou si původem podobné. Myslivcova dcera Karolinka se zamiluje do sirotka Wiljma. Ve společném životě jim brání pouze jeho původ. Wiljm nemá nic, čím by zabezpečil rodinu. Jeho pěstoun ho proto zaměstná u sebe jako ředitele panství, tudíž se může konat veselka. Zde autor krátce popsal pár zvyků. „Mladá wesničanka podala nowým manželům **dwa wěnce z obilných klásků, chrpau a kaukolem něžně propletené**. Po chwjly zazněla na zeleném nádwořj přjgemná hudba, a ginoši i djwky weselili se w tanci.“²⁰⁸

²⁰³ Tamtéž, s.78.

²⁰⁴ Z HVĚZDY, J. *Následkové žárlivosti*. In Konwalinky. S.29.

²⁰⁵ Tamtéž, s.30.

²⁰⁶ Tamtéž, s.31.

²⁰⁷ Tamtéž, s.46.

²⁰⁸ Tamtéž, s.37.

Po svatbě začne Wiljm na Karolinku žárlit, ačkoliv pro to nemá důvod. Dokonce zastřelí svého přítele Rudolfa, kterého pokládá za milence své ženy. Ze strachu ze spravedlnosti uprchne za hranice a vstoupí do vojska. Náhodou se setká se svým pokrevním otcem, bratrem hraběte, který ho vychovával. Po válce se vrací zpět do vlasti pod jiným jménem, aby se znovu setkal se svou ženou a dítětem. Povídka má šťastný konec – žena i starý hrabě mu odpustí.

První stránky *Smíření* nám napoví, že se bude jednat spíše o rytířskou povídku, odehrávající se v českém prostředí šumavských lesů. „Tu se bral hlubokým Šumawským lesem ginoch Zdenko, w myšlénkách pohřžzen, vždy hlaub a hlaub zacházege. Tichý wětřjk pohráwal geho černosnědými kadeřemi, any v prstenkugcjch se praudech po ramenách mu plynuly. Husté obočj se mu klenulo we welkých oblaucjch nad giskřjcm se očima, a wšickni audowé geho w krásném byli spořádáni sauměru. Za modrým, zlatem draze prošjwaným pásem blyštěla se mu dýka, a po boku široký meč.“²⁰⁹ Hlavní hrdina lituje svého původu loupežníka, zamiloval se totiž do krásné Jarmily, která se má stát jeptiškou. „„Osude,“ wzdechł sobě, „ó proč gsi mne nenechal zroditi se w neychatrněgšj chýži ctnostného rolnjka, genž by mne byl wedł cestau nábožnosti a prawosti! [...] bylot' mu tak měko a wolno okolo srdce, gako ctnostným lidem býwá, když dobrého činu sobě wědomi gsau; protož také pewně uzawře, nkdý wjce do laupežných daupat se wrátiti.“²¹⁰ [...] odepna swůg modrý pás, genž ho wšude znalým činil, newrle do hauštj geg odhodil.“²¹¹ [...] „Powstaň miláčku, a upokog se; neb brzy, ach! Ani gá ani ty mě nebezpečným nebudeš. Zjtra mne odweze otec do panského kláštera, kdež mezi tichými černými zdmi předešlý poklid duše opět nagjti daufám.“²¹² Aby tomu zabránil, s jejím svolením ji unese. Otec jim překazí plány a Zdenka zastřelí. Jarmila ztrátu svého milého neunese a umírá na mrtvici. Vladyka se poté dovídá, že svojí vinou zabil obě své děti. Zdenko byl totiž jeho ztraceným synem.

Děj se odehrává nejčastěji večer nebo za tmy, a tím působí tajemně. „**Měsjček** swjtil gasně mýtj²¹³ [...] malowaná skla kapelnjch oken třpytila se podiwně w **měsjčné záři**²¹⁴ [...] černé mraky zastřely přjwětiwau twář **měsjce**²¹⁵ když stkwělá **luna** na lazurné obloze wzešla [...] **poklidného letnjho wečera**²¹⁶ giž wšecko spalo, a gen na auzkostné wolánj geho, brána se otewřela [...] na geho poselstwj w **tak neobyčegnau hodinu** [...] **noc** byla swětlá, a **měsjc** bledě oswěcowal černé zdi starého kláštera²¹⁷“

²⁰⁹ Z HVĚZDY, J. Smjřenj. In Konwalinky. S. 113.

²¹⁰ Tamtéž, s.116.

²¹¹ Tamtéž, s.117 – 118.

²¹² Tamtéž, s.121.

²¹³ Tamtéž, s.115.

²¹⁴ Tamtéž, s.116.

²¹⁵ Tamtéž, s.117.

²¹⁶ Tamtéž, s.121.

²¹⁷ Tamtéž, s.124.

Nepřehlédnutelný je také motiv ohně. Oheň lze vyložit jako sílu a moc, strach a zkázu nebo také teplo, vášně nebo plamen naděje. Vedle ohně si můžeme povšimnout i mírných náznaků erotiky. To vše kontrastuje se zdobnělinami, které se v textu objevují jen zřídka. „... sličnou děwu, w zeleném loweckém oděwu, **sladce zdřjmagec**j. Lehcj **wěterkowé** zachwjjwali gegjm šatem, okazugjce **ohniwému** mládcj **napoloodkryté wnady neykrásnějšj děwy**. [...] Nynj se shýbl na kolena, a nemoha se zdržeti, by tak šťastné příležitosti nepoužil, **ohniwým polibenjm probudil** spjcg lowkyni.²¹⁸ [...] u welkého **ohně** rozloženi, radostným křikem swého mladého wůdce wjtalj [...] slabě giž dautnal **oheň**.²¹⁹ [...] **ohniwé blesky** křjžily se nad hlawau geho²²⁰ [...] ... nýbrž cosj mocnějšjho zdwihalo **gegj liliowé nádra**²²¹ [...] I hned mu podáwali mladšj a **ohniwějšj** z společnosti ruce na znamenj swolenj.²²²“

Co se týče prvků *biedermeieru*, vyskytuje se jich v textu nemnoho. Kromě zdobnělin si můžeme povšimnout ještě motivů harfy: „tu zněly z lewého wýklenku hradu **struny harfy** tak smutně, tak wábně, že mladý citliwý laupežnjc až k slzám pohnut tjšje plakal.²²³ [...] **ljbezným zwukům harfy** [...] krásná **pěwkyně** [...] tu zawzněly z bljzké besjdky **gemné, střjbrohlasné zwuky harfy** tak taužebně, gakoby ho přiwábowati se zdály.²²⁴“ Za cenný pokládám hlavně popis osoby a jejích pocitů.

Název další povídky *Růže na poušti* označuje krásnou dívku Růženku, do které se mladík Radovín na první pohled zamiluje. „Radovín byl ohnivý, ale dobrý a šlechtný mládenec, nemaje ani matky milé, která již dávno byla na věčnost se odebrala, ani otce drahého, kterýž dav se přemluvíti na pouť do Jerusalema, nepochybně tam bídně zahynul; nebo kam by se byl jinam děl, žádný v pravdě nemohl říci.“²²⁵

Radovín je na povel zaslíben Ludiší, dceři svého pěstouna Vikoše. Vikoš je vypočítavý vládce, který připravil Růženku o matku, jeho dcera Ludiše později i o otce. Vikoš nechá milostný pár uvěznit. Mezitím se objeví Radovínův otec, který strávil přes dvacet let ve vyhnanství. Bojmír Kokořinský je vlivný pán, který zařídí propuštění svého syna a jeho milé z vězení a naopak potrestání Vikoše a jeho dcery. Radovín se nakonec ožení se svou vyvolenou.

Děj doprovází nespočet libých výrazů, zdobnělin, malebného líčení přírody a domova, kde Růženka vyrůstá. Popis je pozitivního charakteru, působí až idylicky. Všimněme si i píle a

²¹⁸ Tamtéž, s.114.

²¹⁹ Tamtéž, s.115.

²²⁰ Tamtéž, s.117.

²²¹ Tamtéž, s.120.

²²² Tamtéž, s.123.

²²³ Tamtéž, s.116.

²²⁴ Tamtéž, s.121.

²²⁵ Z HVĚZDY, J. Růže na poušti. In Sebrané spisy Jana z Hvězdy. S.437.

dovedností hlavní hrdinky. „Již zapadalo **zlaté slunéčko** za modravé hory [...] Posléze dostav se **na čerstvě ušlapanou pěšinku, vesele kráčel** [...] rozmanité divadlo odevře (!) se zrakům jeho: **krásný, zelený palouk rozprostíral se v poslední záři slunce zapadajícího**; na druhém kraji stála **skrovná chýše**, na pohled neumělou rukou z netesaných zevroubená kamenů; nad chýší pak klenula se vysoká skála, zastěnujíc **tichounký krov chaloupky**. - **Středem louky hrál krystalový potůček**, jenžto vina se kolem **utěšené zahrádky** [...] **pod jabloní seděla dívka sličná, předouc...**²²⁶ [...] **Zahrádka naše skrovná poskytuje nám hojnost i radosti i užitku**. [...] Ráno když **slunéčko ze zlaté vychází brány, vykládám plátno, vlastní rukou udělané**, na zelený palouk, **kropím a polívám mile**.²²⁷ [...] Vlhké mlhy vstupovaly nad **kvetoucí pahorky a vůně líbezná zaváněla k oknu z hradní zahrady**. Peřesté ptactvo poskakovalo po štíhlých sosnách, **houpajíc se na outlých větvičkách a radostné provodíc zpěvy**. [...] **Každý štěp i kvítek v zahradě usmíval se na mládence**, připomínaje mu **minulé sny šťastného dětinství**, kdyžto ještě neznaje sladkého milosti bolu, **bez starosti po strakatých motýlích se tu honíval**.²²⁸ Za *biedermeierský* znak pokládám i mravní hodnoty a postoje dívky Růženky. Uctívá zejména autoritu otce a modlí se k Bohu: „...otec můj, z neznámých mi příčin, zakázal, bych s nikým důvěrně nerozmlouvala, aniž by on přítomen nebyl. **Dobré dceři vůle otcova jesti svatá: tedy odpusť**.²²⁹ [...] **Nejmilejší ze všech jest mi a bude vždy ruka otce mého**.²³⁰ [...] a hledě Radovín pod stinnou jabloň, **starce stříbrovlasého nábožně klečeti vidí**.²³¹“

V Konvalinkách nalezneme tedy díla jak typicky *biedermeierské* povahy, tak jednoznačně sentimentální rytířské a loupežnické povídky s milostnou zápletkou. Milenci jsou často rozdílného společenského původu, v lásce jim brání většinou nechtěné zasnoubení nebo rozdílné náboženské vyznání. Sbírka jako taková není čistě jen *biedermeier*, ale vyznačuje se prolínáním prvků, zejména sentimentálních a romantických, které byly v této době žádanými a populárními.

²²⁶ Tamtéž, s.433.

²²⁷ Tamtéž, s.435.

²²⁸ Tamtéž, s.444.

²²⁹ Tamtéž, s.434.

²³⁰ Tamtéž, s.435.

²³¹ Tamtéž, s.438.

5.3.2 Hrob milenců

Jan Jindřich Marek zpracoval pověst z kraje, který mu byl dobře známý, ze svého rodného Liblína. Příběh vychází ze shakespearovského motivu nešťastné lásky dvou lidí, kterým rodiče nepřejí společný osud. Stejně jako u renesančního velikána Shakespeara, i tento drobný příběh končí tragicky. Milenecká dvojice Bělínka a Bohumír se tajně scházejí na romantickém místě u zříceniny v lese a doufají, že jejich láska přetrvá veškeré zlo. V tom se ale mýlí, jelikož právě Bělínčin otec, libštejnský mlynář, již obstaral ženicha pro svou dceru: „...syn mého protivníka – ne ten tě nedostane! Vždyť by to naposled vypadalo, jako bych já první podával ruku ku smíření! [...] Já jsem ti sám vybral ženicha. Švarného, rozumného muže, ten bude jistě hodnější tvé ruky. Pomysli jen jaké to štěstí pro tebe! Má dům, pěkná pole a veliké jmění.“²³² Hned jak se to Bohumír dozví, spěchá za svou milou, aby jí řekl poslední sbohem. Bělínka si ale nedovede svůj život bez Bohumíra představit, proto mu svolí ke společnému útěku se slovy: „Ved’ mne, milence, krajem dalekého světla a já mileráda s tebou ponesu všeliké nehody a nesnáze.“²³³ Přitom ale netuší, co je zanedlouho čeká. Bělince se zjeví duch její zemřelé matky. Varuje ji před neštěstím, Bělínka však neuposlechne. Rozbouřená řeka, na které se milenecký pár v loďce snaží utéci před osudem, jim však nemilosrdně vezme jejich životy. Oba znepřátelené rody se nad hrobem svých dětí nakonec usmíří a uvědomí si svou vinu, podobně jako v Shakespearově nejslavnějším dramatu.

Už název díla *Hrob milenců* prozradí, že se bude jednat spíše o záležitost romantismu, ačkoliv lze po přečtení zjistit, že v něm složka *biedermeierská* se složkou *romantickou* o své místo přímo bojuje. „Víte, **děvunky**, kde leží Liblín? [...] tuto **tichou, zapomenutou vísku** [...] **malá, tichá vesnička** [...] v **divukrásném údolí** stříbropěnná Míza vodí pokojné vlny [...] vpravo, vlevo, vpřed i vzad vyvstávají vysoké, nepřehledné vrchy, takže kromě **lysých šedých skal** a klenoucího se blankytného nebe neuzříte nic jiného [...] přes vysokou stráň vede **uzouká pěšinka**.²³⁴ [...] **romantické zříceniny libštejnského hradu** [...] **pod zeleným pahorkem se usmívá o samotě druhý mlýn, zastíněný vysokými olšemi** [...] Mlýn je vzdálen asi čtvrt hodiny od vsi a **ohražen také skalami a jedlovými lesy**.²³⁵ [...] Stříbrný **měsíček**, plynoucí tiše po hladině, osvětloval **uzoukou pěšinku**. [...] Kradl se tiše pod **okénko** a uzřev svou **nejmilejší** hluboce zamyšlenou, dvakrát zavolal **lehounkým šeptem** „Bělínko! Bělínko!“²³⁶ [...] Milující dívka vyzula **lehké střevíčky** [...] s pláčem ji tu **miláček** objal [...] pohled’, má **milenko, lodičku**...²³⁷“

²³² Z HVĚZDY, J. Hrob milenců. S.12-13.

²³³ Tamtéž, s.16.

²³⁴ Tamtéž, s.7.

²³⁵ Tamtéž, s.8.

²³⁶ Tamtéž, s.14.

²³⁷ Tamtéž, s.15.

Na jednu stranu se ve výše uvedeném úryvku objevují deminutiva, idylický popis přírody (děvunka, vesnička, pěšinka, stěvíček, nejmilejší, milenka, miláček) a dýchá na nás harmonie a klid z vesničky, na druhou stranu ale nepřehlédneme jistě romantické motivy, které však nejsou děsivé (zřícenina hradu, nepřehledné vrchy, šedá skála, lesy). Povídka je tedy plná kontrastů: „**Tichá Bělínka** se vzdycháním vyslechla otcův zákaz, **plakala hořce** po celý den a **zlaté hvězdičky**, plynouce **tiše po nebeské báni**, našly opuštěnou dívku bdící a **naříkající na lůžku**, s hlavou v poduškách, **zmáčenými slzami**.²³⁸ [...] **Růžové červánky** visely nad horou a vycházející **večernice** budila **milostné zvuky** v háji **truchlícího** slavíka. Bělince bylo její **světlo temným svitem hromnice** při **smrtném loži umírajícího člověka** a na blízkou **pějící slavík** zdál se **zpívatí hrobovou píseň**.²³⁹“ Všimněme si, že slavík předznamenává nešťastnou událost. Smrt mladé dvojice nedoprovází pouze obrazy vichru, bouřky, blesků, ale objevuje se i motiv hrozby (zpívajícího slavíka a zemřelé matky Bělínčiny). „Tu pozdvihla Bělínka své oči a **s úžasem a hrůzou klesla** jinochovi **do náručí**, neboť se jí zdálo, jako by za sloupem stála **bílá podoba ženy**: její **nebožka matka**. Podoba jako by jí třikrát **zahrozila** vysoko pozdviženým prstem a zmizela zachvěním tichého **větru** v olšínách.²⁴⁰ [...] V olšínách zavěje **mrazivý větřík**, věje **silně, silně úpí**. Náhle rozpoutavší se **bouřka** rozvlnila hladinu jindy klidné řeky. **Blesky se křižovaly**, divě to **hučí, víří a skučí**, jako by končil poslední den. „Pán Bůh s námi! Moje **matka!**“ zvolala poděšená dívka. Nový **klikatý blesk** sjede přímo vedle loďky a **plamen šlehne po hladině**: loď se zvrátí a **osudný vír pohlcuje oba**. [...] Teprve třetího dne našli rybáři jejich těla držící se pevně za ruce.²⁴¹“

Celkový dojem povídky na mě působí spíše pochmurným dojmem. Zoufalství hlavních hrdinů, nenaplněná láska, útek a tragická smrt narušuje veškerou idylu vesničky a přírody, která je autorem biedermeiersky vykreslena. Jedná se tedy opět o prolínání biedermeieru a romantismu.

5.3.3 Známosti z průjezdu

Povídka ze současnosti *Známosti z průjezdu* vznikla roku 1838. Hlavním tématem příběhu je rozdílné společenské postavení dvou hlavních hrdinů. Vypravěč H. je bohatý mladík: „Já čtvrtý akcesista se třemi sty zlatých ročních příjmů.“²⁴² Zatímco Aurelie pochází z chudé rodiny: „Na Kozím plácku? - Tedy snad dokonce slečna z roští?“²⁴³ Potkají se jednoho deštivého dne v průjezdu, spolu ještě z dalšími osobami, které v příběhu hrají nějakou roli. Právě průjezd zde označuje neutrální, avšak osudové místo. Mladík doprovodí Aurelii domů, kde se také seznámí s jejími rodiči

²³⁸ Tamtéž, s.10.

²³⁹ Tamtéž, s.13.

²⁴⁰ Tamtéž, s.17.

²⁴¹ Tamtéž, s.19.

²⁴² Z HVĚZDY, J. Známosti z průjezdu. Národní knihtiskárna I. L. Kobra v Praze, 1881. S.18.

²⁴³ Tamtéž, s.9.

– se slepou nemocnou matkou a opilým vulgárním otcem, který vyčítá své ženě, že mu zkazila život. „Nedráždí mne úpěním svým, slepá sovo! [...] Jedem žárlivosti otrávilas života mého máj a nyní i poslední draze koupené radosti žlučí nastrádanou schválně mi políváš! Ty, tys to vinna, že jsem ztratil jmění, úřad i čest“²⁴⁴ Aureliin osud není H. lhostejný, dokonce se do ní zamiluje. Nevlastní otec ji chce ale nekompromisně provdat za jiného muže, Samiela Rosičku. V průjezdu si mladík vypůjčí deštník od starého pána, později se čtenář dozvídá, že je to vlastně Aureliin pokrevní otec. Ubohá matka do něj totiž v mládí byla zamilována, rodiče však ve sňatku zabránili. V závěru příběhu utrápená žena umírá a Aurelie se stěhuje ke svému pravému otci, kde je o ní náležitě postaráno. Starý pán je totiž velice majetný. Vypravěč H. se s dívkou nadále stýká, je jejím nejbližším přítelem. Nakonec si ho zvolí i za manžela.

Dalším kontrastem je popis skromné světničky chudé rodiny a šlechtického salónu starého bohatého pána. „Pokoj, do něhož jsme vstoupili, byl vskutku velmi **skrovný, chudoba** obyvatelů jeho jevila se v každém koutku; **ale všude vládla čistota, nikde ani pavučinky ani prášku(!)**. Nářadí bezpochyby pocházelo z předešlého století.²⁴⁵ [...] Na dvoře myli ramenatí **kočové** s vykasánými rukávoma **kočár**, za něž by se žádný hrabě byl hanbiti nemusel. Hlavní **schody široké a čisté** jako sklo, - na chodbě prvního poschodí všude lesknoucí se úpravnost, jakáž jen **v domech vrchnostenských** se vidá. - V předním pokoji seděl sloužící za malým stolkem, ve velké hromadě novin a časopisů se probíraje.²⁴⁶ [...] Mezi tím zavzněl **z orchestru** úvod k lákavým tancům **páně Labického**.²⁴⁷ [...] S **kočárů** sestupovaly drobnými kroky **paní a slečny s bohatou na hlavách Květenou (!)** a pánové o tenkých nožkách **v černých fracích a šněrovacích vestách**.²⁴⁸ [...] bezpochyby že má na statku svém **stinné, zelené háje, rozkošné sady, rákosím obroubené rybníky** a především **bílý zámeček s červenou střechou** a při něm rozlehlou **anglickou zahradu s besídkami, jeskyněmi, pavillony a vodopády!**²⁴⁹“

Autor se věnoval i psychologii postav. Povídka je bohatá na vnitřní a vnější charakteristiku jednotlivých hrdinů. „Oči její zakvívaly barvou nebeskou, podobající se **modrým fialkám**, zvědavě ze zákrytu svého vykukujícím. Umoklé **vlásky kaštanové** přiléhaly těsně na **bělounké čelo a kvetoucí líce**, v nichžto se **lilie a růže** o přednost' hádaly. [...] V úzkém výklenku okna seděla paní obstarožná, bledá, utrápená, zabývající se **pletáním punčoch**. Navzdor hlubokým **vráskám**, který mnoholetý zármutek v její obličej vyryl, bylo dosavade znáti, že druhdy velmi **sličná** bývala.²⁵⁰“ Do

²⁴⁴ Tamtéž, s.16.

²⁴⁵ Tamtéž, s.12

²⁴⁶ Tamtéž, s.29.

²⁴⁷ Tamtéž, s.50.

²⁴⁸ Tamtéž, s.48.

²⁴⁹ Tamtéž, s.48.

²⁵⁰ Tamtéž, s.13.

kontrastu s Aurelií a její matkou se dostává směšná postava nápadníka Rosičky a vesnického burana, nevlastního otce. „Původ jejich chechotu byl muž v krátkém zeleném kabátě, bílém klobouce a dlouhých žlutých nohavicech, jenž po ulici ve směšném spěchu před blátem brzy v pravo brzy v levo uskakuje, ve skoku i obleku svém bezmála veliké zelené žábě se podobal. [...] Bylť to muž as čtyřicetiletý, o tenoučkých lýtkách, vyzáblý, vousy zarostlý. Zelená podšívka bílého klobouku, hnusný obličej mu zastiňujícícho...“²⁵¹ Vylíčení doprovází i nelibá slova, kupříkladu „hnusný opilec [...] jeskyně sváru a nemravu [...] ve společnosti dravců náruživých trávití dny neradostné“²⁵², hnusná to tvář [...] ohavný, hloupý, odporný duch pekelný [...] vrah blaha mého.²⁵³“

Ve všech výše uvedených úryvcích jsou patrné nejen kontrasty mezi hlavními postavami, nýbrž se zde objevují také *biedermeierské* prvky. *Biedermeier* v této povídce Jana Jindřicha Marka se vyznačuje hlavně v popisu prostředí a ctností hlavní hrdinky. Prózu s historickým námětem jsem záměrně do své práce nezahrnula, jelikož se jí podrobně zabývala K. Vitoušová ve své diplomové práci věnované J. J. Markovi („Jan z Hvězdy mezi *biedermeierem* a romantismem“).

²⁵¹ Tamtéž, s. 6 - 7.

²⁵² Tamtéž, s.17.

²⁵³ Tamtéž, s.19.

6 František Bohumil Tomsa

6.1 Život

František Bohumil Tomsa se narodil dne 2.7.1793 v Kadeřavci u Turnova. Na přání rodičů se nejprve vyučil krejčovskému řemeslu. Františka si velmi oblíbil turnovský kaplan Arnold, který se přimluvil u Tomsových, aby svého syna poslali na gymnázium do Prahy, jelikož byl velice chytrý. Už jako pilný student miloval svou vlast a mateřský jazyk. Navštěvoval dokonce v letech 1815/1816 přednášky Václava Hanky. Po ukončení studií na filozofické fakultě vstoupil jako úředník do c.k. státní účtárny, kde poté dosáhl stupně officiala.²⁵⁴

Jeho vstup na literární dráhu byl motivován jednak strýcem Františkem Janem Tomsou, českým spisovatelem a lidovým buditelem, jednak působením studentského kroužku české školy Hankovy.²⁵⁵ Ačkoliv je v našich dějinách literatury znám jako významný vydavatel časopisů, autor a překladatel povídek pro mládež, o jeho životě se bohužel nedovídáme podrobnějších informací. Až do své smrti byl literárně činný, zemřel dne 26.2.1857 na plicní neduhy.²⁵⁶

6.2 Literární tvorba

František Bohumil Tomsa patřil mezi nejpłodnější autory mravoučných a historických povídek. Svoji literární kariéru však započal publikováním časopisů. Roku 1822 vydával společně s Václavem Rodomilem Krameriem časopis *Dopisovatel pro Čechy a Slovany*, který v roce 1825 převzal a vedl ho pod titulem *Čechoslav*, nový časopis pro Čechy a Moravany. O rok později začal zveřejňovat sbírku *Poutník Slovanský*, která obsahovala sedm svazků zábavné a naučné četby týkající se zvláště témat literárních, technických nebo hospodářských. Časopisy nejen vydával, ale i do nich přispíval (příklad časopisů: *Rozmanitosti*, *Večerní vyražení*, *Včely*, *Vlastimil*, *Květy*).²⁵⁷ Nejprve v nich zveřejnil několik svých básní, ale poté zanechal veršování a přešel k zábavné a poučné próze pro mládež a lid. Dokonce se podílel i na tom, že se české čtení stávalo mezi lidmi více a více oblíbenějším.²⁵⁸ V roce 1836 ještě převzal po F. L. Čelakovském redakci *Pražských novin* a stal se českým překladatelem u gubernia.²⁵⁹ Právě Čelakovský mu vyčítal způsob jeho

²⁵⁴ MIKOVEC, B. F. Lumír: revue pro literaturu, umění a společnost. S.236.

²⁵⁵ Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Díl 25. S.551.

²⁵⁶ MIKOVEC, B. F. Lumír: revue pro literaturu, umění a společnost. S.236.

²⁵⁷ Tamtéž, s.236.

²⁵⁸ Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Díl 25. S.552.

²⁵⁹ JAKUBEC, J. Dějiny literatury české II. S.755.

psaní. V roce 1823, kdy vyšlo dílo *Jaré fialky*, v korespondenci s Kamarýtem napsal: „U nás se všecko samými básníky jen rojí, ale bohužel, že nazvíce to vosy! A tím hůř šťourati v hnízdo jejich. [...] Četli jsi je (!) tedy lehce jsi mohl nalezti ty neohrabanosti a hrubosti, kterých se spisov. dopouští [...] Čta je, podtrhoval jsem si, co se mi nezdálo, a udělal jsem tak zaostřený posudeček.“²⁶⁰

Svým jménem vydal Tomsa více než 200 spisů. Při psaní se inspiroval současnou německou beletrií (Carl Heun). V jeho dílech jsou zřetelné zejména mravoučné a náboženské prvky. V tomto pohledu se jedná o *Jaré fialky aneb Příběhové a povídky z dávných i nynějších věků* (1823) a *Romantické povídky z minulých i nynějších časů* (1825). Dále zpracoval i pověsti z rodného Turnovska v povídkách *Svatava a Vojmil aneb Panenské vězené na Hrubé skále* (1831) nebo *Viz keř dcero má a doufej! Aneb Anna Mladějovská a Bohuslav Turovič* (1832).²⁶¹

Za zmíněníhodnou je i Tomsova překladatelská činnost. Zpracováním a překladem šířil oblibu v módních tzv. robinsonádách, líčících zejména cizokrajné příhody. Z originálů děl často vypouštěl nadbytečné informace a děj lokalizoval do českého prostředí se záměrem budit vlastenecký pohled a vychovávat českého čtenáře. Věnoval se hlavně překladům povídek pro mládež od Gustava Nieritze, Franze Hoffmanna, Amalie Schoppové nebo i hrám Theodora Körnera. V pozdějších letech se proslavil překladem a vydáním Dumasových *Tří mušketýrů*.²⁶²

6.3 Analýza vybraných děl

6.3.1 Jaré fialky

Soubor povídek *Jaré fialky aneb Příběhové a povídky z dávných i nynějších věků* obsahuje celkem 6 příběhů. Jedná se o nejvýznamnější dílo Františka Bohumila Tomsy, vydané roku 1823 Františkem Pospíšilem.

Podle vzoru německých autorů navázal Tomsa na tradice povídky s rytířskou tematikou. Dominuje zde napínavé líčení romantických událostí (zejména povídky *Základ Prušnice, blíž Turnova* a *Láska a zrada*). Biedermeierské znaky se objevují jen zřídka, autor se spíše zaměřil na rodinné a milostné vztahy a popis ctností hlavního hrdiny, aby tím mohl mravně ovlivnit čtenáře.

²⁶⁰ Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského I. S.168.

²⁶¹ JAKUBEC, J. Dějiny literatury české II. S.755.

²⁶² MIKOVEC, B. F. Lumír: revue pro literaturu, umění a společnost. S.237.

Hlavní hrdina Vlastislav v povídce *Základ Prušnice, blíž Turnova* je vyobrazován jako vzor češství. Je šlechtitný, udatný, statečný, nepoddajný a vzdělaný. Už jeho jméno prozrazuje autorův účel – oslava vlasti, češství. „A poněwadź mladý tento šlechtic we swém dětinstwj giž **dobrotu srdce, statnau odwážliwost a wybórný wtip** ke všemu na sobě gewil; tedy wynaložil starý otec wšecku prácy a péči, nemage se čjm zabawowati, na wzdělánj srdce gehu we všem dobrém a k **cwičenj wšelikého uměnj rytjřského v ctnosti**. [...] zrůstal Wlastislaw w sýle co garý dub, a w skutcích dobrých co swětaucý oljwa wůni daleko šjřil wůkol.²⁶³ [...] zhled všeho přjtomenstwa po něm se obracý, gehu **přewýbórný ušlechtilý zrůst**, gehu **wznešený obrat**, a giskřjcy se zpod přjlbice modrawé oko wše gakausy wábnoštj podgjmá, a geg **tagnau wznešenostj nad giné wynášj**. Tak wyniká ctnost tichá w prostém rauše nad pošetilost přioděnanu kmentem.²⁶⁴“

Tento dokonalý mladík se po smrti svého otce vydá do Bavorska, kde se náhodou dostane do královské rodiny. Jakmile ho spatří překrásná Anežka, králova dcera, ihned se do něj zamiluje. Asi jako v každém příběhu s rytířskou tematikou, tak i zde má Anežka již předurčený osud – vdát se za bohatého šlechtice, kterého ale nemiluje. Vlastislav s Anežkou utečou před zlým osudem do Čech, kde si založí rodinu a šťastně žijí společný život. Nešťastný Anežčin otec po několika letech opět spatří svoji dceru. Na louce pod hruškou, kde ve stínu odpočíval, nechá postavit chrám Páně.

V příběhu nalezneme nespočet podrobných popisů soubojů a šermování, mimo to je i zdůrazněn statečný český hrdina. „Již se **udatné rytjřstwo** ze všech stran sgjždělo k bohatému **šermowánj** [...] Bolný **bog** w srdcy nesa, **bogem** gen chtěl léčiti geg. [...] oblekna **brněnj černé**²⁶⁵ [...] pozdrawil geg **dle způsobu rytjřského** [...] Kníže Reynský **stkwostné hry rytjřské** stragj ke cti při zasnaubenj swé gedinké dcery Aněžky.²⁶⁶ [...] ...po mnohém důkazu **České neohroženosti a udatnosti** w bogi ctěn a milowán byl. [...] tu přichwátíl **wýtečný Wlastislaw náš** ze zálohy w průčelj lidu wybórného, a lwowau sylau na nepřitele ljtého tak dotjrá, že wše pod mečem gehu co klasowé pod ostrau kosau klesá.²⁶⁷ [...] a poctu **reku Českému** wzdáwalo wšecko.²⁶⁸ [...] Až posléz Wlastislaw protiwnjka rukau mocnau se sedla wyzdwihne. Na tom ale nenj dosti. Hbitě swých wytasyli mečů, a počne poznowu saubog; a hle, hned prwnj ranau **rek náš** druhému meč z ruky wyrazil.²⁶⁹“

²⁶³ TOMSA, F. B. Základ Prušnice, blíž Turnova. In Garé fialky aneb Přjběhowé a powjdky z dáwných i nyněgssjch wěků. S.1.

²⁶⁴ Tamtéž, s.6.

²⁶⁵ Tamtéž, s.4.

²⁶⁶ Tamtéž, s.5.

²⁶⁷ Tamtéž, s.2.

²⁶⁸ Tamtéž, s.3.

²⁶⁹ Tamtéž, s.7.

Nechybí ani vylíčení krásné české krajiny. „Oko geho blaudilo po rozmanitém položenj přeutešené této kraginy. Zde w audolj kwětnatými lužinami co stjbro tok Jizery čisté se krautil, a tučná pole obiljm přioděná zwlažowal, a opodál menšj potůčky přigjmage s wlnami swými mjsyl.²⁷⁰“ Harmonický popis přírody se objevuje pouze vzácně: „W besýdce, wúkol břechtanem zastjnené, proti spanilému wodospádu, genž zde uměle dle přirozenosti wytworen byl, sebau na měkaunkým mechem porostlé odpočiwadlo wrhl, až opět hudbau sem zaznjcy z milostných cytů byl wytržen.²⁷¹“

Příběh provází motivy hrobu a duchů zemřelých příbuzných: „Přistup sem, sem k náhrobku mé zemřelé matky, a nad ostatky gegjmi ruku mi podey k záwazku wěčnému. Slyš zde v přjtomnosti duchů mých zwěčněných tu předků, v přjtomnosti ostatků mé předrahé matky. [...] Slyšte duchowé newiditelnj, genž nad námi se wznášjte.“²⁷² Vidina šťastného konce přichází s popisem počasí: „Wichr stromowratný se tišj, ligawec proudy swé wjce newyléwá, obloha se gasnj a u východu zponenáhla čerwánky oponu purpurowau přeutešeně rozprostjragj, w njž se naděge dne brzotného se wšj swau wnadau milostně zgewuge.“²⁷³

Mravoučná povídka *Upřímná sestra* je zřejmě určena jak rodičům, tak dospívající mládeži. Rodiče by měli být pro své děti vzorem a řádně je vychovávat. „...a tak též y srdce člowěka, gestliže ho giž w mládj tjm zaopatjme, co mu pro budoucnost zapotřebj [...] oni zrústagj ku potěše rodičů swých, poněwadž neustále spatřugj, kterak rozsytá w srdcích gegich seménka kořjnek rozkládagj [...] W prwnjch letech wynaložili tito dokonalj rodičowé wšecku péči swau gediné na to, aby swé djtky **naučili poslušnosti, přjwětivosti, lásce a důvěrnosti** [...] a tudy se stalo, že w gegich šťastném domě kwapilá přjnsnost a trest ani známo nebyly.“²⁷⁴ Autor dává nejen rady výchovné, ale i do života: „Pomni wšak, drahá sestro, že až dosud w swětě bydljš, w němž podwod y neyctnostněgšjho sklamati může střež se tedy, milá, před kročegem prwnjm, anby tě na swobodnau cestu wábil; býwá syce z prwu porostlá růžemi, na koncý wšak gen trnj a hluboká propast se odwjrá.“²⁷⁵

Rodina, jejímiž osudy se autor zabýwal, je jakousi šablonou k dokonalosti: „Kde nauze panowala, tu on hogně přispjwal gměnjm, kde zármutek, tu laskawá, přjwětiwá slowa geho spokogenost zgednawala. [...] ...neboť ji mimo **sličnost a tělesné spanilosti** zdobila **mirnost, wznešenost powahy, upříjmnost a náklonnost** k choti swému nejupříjmněgšj. [...] giž w autlé

²⁷⁰ Tamtéž, s.20.

²⁷¹ Tamtéž, s.9,

²⁷² Tamtéž, s.13.

²⁷³ Tamtéž, s.17.

²⁷⁴ TOMSA, F. B. *Upřímná sestra*. In *Garé fialky aneb Přjbehové a powjdky z dáwných i nyněgssjch wěků*. s.25.

²⁷⁵ Tamtéž, s.37.

mladosti swým **dokonalým rodičům** we všech powahách, tak i v tělesné sličnosti se podobali, w srdcy gegich spočjwalo sýmě dokonalosti.²⁷⁶ [...] Dobrotiwé poskytowánj swého otce wždy k podpoře jinšjm chudšjm a potřeběgšjm spoludruhům, kteřj nemohauc pro chudobu wystačiti [...] bratrsky zdjlel, a tudy o gegich vzdělanost a budaucý dobré pečowal.²⁷⁷“ Znakem biedermeieru není jen dokonalá povaha člověka, ale i informace o vzdělávání dívek a chlapců. „Bohumil gewil w autlém dětinstwj giž **náklonnost k uměnj**, která w něm s letmi neustále zrůstala. [...] **Neustálou pilnostj naučila se všem ženským schopnostem**, gaké gen k vzdělánj děwčátka přispěti mohly, aby w každé přjpadnosti, w kterauby osudem uwrhnutá býti mohla, o swé budaucý žiwobyťj schopná byla se postarati.“²⁷⁸

Sourozenci Lidmila a Bohumil téměř brzy ztratí své rodiče a musí se o sebe navzájem postarat. Bohumil je nadšen studiem umění, v noci nespí a nestará se o své zdraví. Následkem toho vážně onemocní, ale protože jsou chudí, nemohou si finančně dovolit léčebný pobyt. Lidmila pro zdraví svého bratra ale udělá cokoliv. Prodá část svého majetku a odjíždí spolu s ním do Karlových Varů, kde však nemoci Bohumil podlehne. Lidmile se hroutí svět, nemá vedle sebe žádného přítele. Pan z M., který je nadšený její šlechetnou povahou, ji u sebe zaměstná jako společnici jeho paní. Lidmila se zamiluje do jeho syna Karla, který jí lásku opětuje. Hlavní hrdinka této povídky se tedy nakonec dočkala zaslouženého štěstí.

Dalším příběhem z Jarých fialek je *Láska a zrada*. Na starobylém hradě žil starý pán z rodu Slawotinů se svou jedinou dcerou Dobrowkou. Byla to dívka dobrých mravů „co **ružowé paupátko** pod ochranau **pečliwého swého otce**; gegj srdce každému náchylno bylo činu dobrému, swau neywětšj blaženost nacházela, když dozvěděwši se o nauzy trpjčjch gim **ochotně ku pomocy přispěti mohla**.“²⁷⁹ Zamilovala se do chudého sirotka Miloty. Po smrti starého pána se o Dobrowčino srdce začne ucházet i starý lstivý Slawotjn. Chce se zbavit Milotovy přítomnosti, a tak ho pošle do Palestiny. Nadšený Milota souhlasí, chce totiž nabýt zkušenosti a získat odvahu. Tím se příběh řadí spíše do žánru rytířské povídky, nikoliv do biedermeierského či sentimentálního směru. Muž v období biedermeierském totiž po slávě a dobrodružství zdaleka netoužil, nýbrž se uchýlil raději k teplému rodinnému krbu, kde bylo bezpečno. Ale Milota kvůli rytířským ctnostem opouští svou vlast a milou. „Práwě tenkrátě mnoho **rytjřstwa** k dobýwánj mjst swatých do Palestyny táhlo. [...] Znaje gehu plápolagjcy srdce po **činech welkých** [...] geště žádná záře **welikých činů** nestkwj se nade hlawou wašj, geště gste sobě **mečem welikého gména nedobyl**. [...] **dobuda sobě gména**

²⁷⁶ Tamtéž, s.24.

²⁷⁷ Tamtéž, s.31-32.

²⁷⁸ Tamtéž, s.26.

²⁷⁹ TOMSA, F. B. *Láska a zrada*. In *Garé fialky aneb Přjbehowé a powjdky z dáwných i nyněgssjch wěků*. s. 44.

welikého y zásluh wěčných, pak k srdcy swému přiwinete milenku wěrnau, a dwognásobné blaženosti požjwati budete.²⁸⁰

Poté, co si milostný pár slíbí věrnost, Milota odjíždí do dalekých krajin. Rozloučení doprovází popis krajiny a přírody: „Wečer prikwapil, měsýc gasnými oswěcowal paprsky kraginu utěšenau, nad wysokými wěžemi hradu se wznášegjcy, **wlahaukny** od západu **wětérek** wál, **libozwučný** hlas **slawjků** přinášege, wše **blahost přjrody** gewilo; toliko Milota s Dobrowkau w hradnj zahradě, krutý bol w srdcích nesauce, blaudj, slow k rozlaučenj pro slze nalezti nemohau.²⁸¹ [...] Dřjwe než opět se tyto **zazelenagj mechy**, a ono **audolj s kwětným se přiodj rauchem**, obohacen činy wznešenými w náruč twau se wrátjm, k čemuž Bůh, genž lásku wštjopil w srdce lidské mi dobrotiwě přispěge.²⁸²“ Zanedlouho obdrží Dobrowka zprávu, že si Milota našel lásku v Turecku a nehodlá se vrátit zpět. Ztrátu swého milého neunese, oblékne si svatební šaty a skočí ze skály. V tu chvíli se Milota vrací z cest domů a objeví svou milou polomrtvou. Ještě mu stačí říci, co se všechno stalo, a umírá. Falešné zprávy má na svědomí Slawotjn, který se poté raději uškrtí. Milota se nakonec utrápí k smrti.

Ačkoliv povídky ze sbírky *Jaré fialky* nepopisují interiéry, harmonické vztahy v rodině a najdeme v nich pouze pár prvků typického biedermeieru, určitě jsou typické pro svou dobu swým výchovným záměrem.

²⁸⁰ Tamtéž, s.48.

²⁸¹ Tamtéž, s.48.

²⁸² Tamtéž, s.50.

Závěr

V diplomové práci jsem se zaměřila na období první poloviny 19. století, konkrétně na styl, který se postupně utvářel ve všech vrstvách společnosti – *biedermeier*. V době předbřeznové došlo k výrazným proměnám společnosti. Modernizoval se veřejný život a s ním vznikaly i nové společenské role, které člověk zaujímal. Dochovaná literatura nám poskytuje cenné informace o kulturních zvyklostech našich předků a také se můžeme dozvědět zajímavosti z oblasti výchovy a společenského postavení žen.

Zabývala jsem se literárními díly, které vznikaly v období dvacátých a třicátých let 19. století, kdy byl *biedermeier* v největším rozkvětu. Některá díla jsou v dnešní době tak nedostupná, že je možné si je vypůjčit pouze v Národním muzeu. Například dílo *Jaré fialky* od F. B. Tomsy je k dispozici pouze ve dvou výtiscích v České republice a další exemplář se nachází i v Rakouské národní knihovně ve Vídni.

Některé z děl lze bezpodmínečně pokládat za díla typická pro *biedermeier*. Objevuje se v nich výchovný záměr autora, bezpočet libozvučných slov a zdobnělin (zvláště v popisu malebné přírody a domova). Dále jsou některé povídky obohaceny o krátké básničky, písničky a pojednání o náboženských tématech. Do prózy vnáší *biedermeierský* ráz i motivy uctívání rodinných hodnot, láska hlavních hrdinů, symbolika květin a rostlin. To je patrné už z názvů děl či povídek *Chudobičky*, *Narcisky*, *Myrtový věneček*, *Keř rozmarýnový*, *Růže na poušti* nebo *Jaré fialky*. Květiny v titulcích nemusí naznačovat pouze určení četby pro ženy a dívky, ale především zdůrazňují tělesnou krásu hlavního hrdiny nebo jeho osobnost a vztah k bližním (líce jako lilie a růže, oči jako modré fialky, liliové ňadra, motivy vití věnečku aj.).

Svědkiem tohoto období je právě tvorba tehdejších autorů, lidem často méně známých, ale pro vývoj českého jazyka a literatury velmi zásadních. Za první vlasteneckou spisovatelku je považována Marie Antonie, zejména díky svému vytríbenému jazykovému projevu. Psala totiž výlučně česky na rozdíl od své přítelkyně Magdalény Dobromily Rettigové, která do svých děl často zakomponovala i německá slovíčka. Možná právě proto, že němčina byla naprosto vžitá. Obě se ale bezesporu zasloužily o viditelné zvýšení inteligenční úrovně žen. Jsou pokládány za první osvícené spisovatelky, které bojovaly za emancipaci. Žena, ať už v roli matky, manželky, ochránitelky nebo dámy ve společnosti, byla považována za stěžejní téma. Pracovalo se nejen na rozvoji jejich rozumových a odborných schopností, ale důraz byl kladen i na úctu k ženám. Projev uznání ale ještě neznamenal rovnocenné postavení žen ve společnosti. Jako vzor vystupuje v

povídkách Rettigové a Dobrovlastky postava protě venkovské dívky, dobře vychované a oplývající ctnostnými vlastnostmi. Hrdinka se často věnuje ručním pracím a stará se o chod domácnosti.

V tehdejší době rostl zájem o vzdělání a v souvislosti s ním čeština pronikla do veřejného styku. Na druhou stranu přibývá i špatných vlastností člověka, roste vypočítavost a touha po majetku, hyne spravedlnost, věrnost a soucit k druhým. Často dochází ke střetu v sociálním či rodinném kruhu, hlavní postavy se dopustí nemorálního činu, za který je postihne trest. Právě trestem je zdůrazněn výchovný prvek, potřeba náboženské výchovy. Vznikají literární díla, která mají za úkol napravit člověka a ukázat mu cestu ke šťastnému a úspěšnému životu. Autoři upozorňují čtenáře na důležitost církve a jejího poslání. Náboženské prvky můžeme najít především v tvorbě Marie Antonie nebo Jana Jindřicha Marka. Avšak náboženský pohled těchto dvou literátů se poněkud liší. Podle Jana z Hvězdy by měl člověk poslouchat své srdce (povídka *Známosti z průjezdu*), naopak Marie Antonie dává přednost v rozhodování Bohu. Ctnosti, vychování, lásku k Bohu a vlasti kladla na srdce svým čtenářům i již zmíněná Magdaléna Dobromila Rettigová ve svých didakticky zaměřených povídkách pro mládež a dospívající dívky.

Na druhou stranu některá z uvedených děl bych neoznačila za typická pro *biedermeier*. Vedle již uvedených prvků do nich pronikají i motivy romantické, nejen z hlediska tematického, ale i zpracováním. Objevují se hojně prvky kontrastu (často nešťastná láska x krása přírody), které vystupují do popředí v díle Marie Antonie *Keř rozmarýnový*, v díle M. D. Rettigové *Mařenčin košíček*, Markově próze *Hrob milenců* nebo v povídkách obsažených ve sbírce *Jaré fialky* od F. B. Tomsy. V díle Jana Jindřicha Marka převládají prvky preromantické a romantické nad harmonickými *biedermeierskými* motivy (například smutek z lásky, porušení hodnot a ctností, příběh se často odehrává v lese, u skály). Tyto motivy by sice mohly být i znakem *biedermeieru*, avšak autor by býval musel vypustit rytířské a bojovné pasáže, ve kterých se objevují znaky spíše romantické (ještěrky, oheň). Výjimkou jsou ovšem *Známosti z průjezdu* a některé povídky ze sbírky *Konvalinky*. František Bohumil Tomsa se ve svých *Jarých fialkách* taktéž nechal ovlivnit soudobou rytířskou povídkou, často s loupežnickým námětem. Svým vyprávěním často dráždí čtenářovu fantazii tím, že děj zanesl do tajemných míst. Cennou složkou Tomsových povídek je zdůrazňování slavné minulosti českého národa, krásné české krajiny a vítězství křesťanství nad pohanstvím.

Podle názoru Karla Sabiny²⁸³ se jednalo o podivnou literární dobu, v níž se autoři předbílali v „hobě po krásně zvučících slovech, po hledaných konstrukcích a dithyrambických obratech.“²⁸⁴

²⁸³ SABINA, K. O Literatuře. Československý spisovatel, Praha 1953. S.239.

²⁸⁴ Dithyramb - nadšená oslavná píseň nebo báseň; jásová lyrická báseň k oslavě boha. (REJMAN, L. Slovník cizích slov. S.77.)

Podle mého názoru lze biedermeier označit jako jeden z cenných literárních směrů, ačkoliv v tvorbě některých autorů najdeme i prvky sentimentalismu, romantismu nebo realismu. Biedermeier měl k těmto literárním směrům velmi blízko. Autoři chtěli vyhovět potřebám a přáním svých čtenářů, proto se často inspirovali i v zahraniční literatuře. Opomeňme nyní motivy a znaky typické biedermeierské tvorby a soustředme se na jeden z úkolů biedermeieru – vychovávat lid a rozvíjet jeho osobnost. Knihy, které v této době vycházely, měly v okruhu čtenářů úspěch a byly čteny.

Seznam použité literatury a pramenů

Použitá literatura:

BAJGAROVÁ, J. – ŠEBESTA, J. Hudba na karlovarské kolonádě v první polovině 19. století aneb Kterak se Čechy k besedě protancovaly. In LORENZOVÁ, H., PETRASOVÁ, T. (ed.) *Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. ročníku symposia k problematice 19. století*. Praha: Koniasch Latin Press, 2004. S. 270 – 271.

BĚLINA, P. a kolektiv. *Dějiny země Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 1999. S. 60.

BÖHMER, G. *Die Welt des Biedermeiers*. München: Max Hueber Verlag, 1977. S. 89 – 90.

BROŽKOVÁ H. České sklo – hra tvarů, barev a dekorů. In VONDRÁČEK, R. (ed.) *Biedermeier, umění a kultura v českých zemích 1814-1848*. Praha: Uměleckoprůmyslové museum v Praze a Gallery, s.r.o., 2008. S. 101, 118.

FRONEK, J. Český porcelán období biedermeieru. In VONDRÁČEK, R. (ed.) *Biedermeier, umění a kultura v českých zemích 1814-1848*. Praha: Uměleckoprůmyslové museum v Praze a Gallery, s.r.o., 2008. S. 125.

HAMAN, A. Vojtěch Jirát a český biedermeier. *Estetika, časopis pro estetiku a teorii umění*. Ročník 33. Praha: Akademie věd České republiky, 1996. S. 25 – 26.

HNOJIL, A. *Osvobození sentimentu. Podoby středoevropského romantismu a biedermeieru*. Hluboká nad Vltavou: 2013. S. 11, 17.

JAKUBEC, J. *Dějiny literatury české II. Od osvícenství po družinu Máje*. Praha: Jan Laichter, 1934. S. 742 – 746, 755.

JIROUŠEK, T. J. Marie Antonie jako spisovatelka a básniřka. *Vlast, časopis pro poučení a zábavu*. Ročník 28, číslo 9. Praha: Družstvo Vlast, 1912. S. 777, 780 – 783, 873 – 874, 878, 971.

JOHANIDES, J. *Magdalena Dobromila Rettigová*. Rychnov nad Kněžnou: Městský úřad v Rychnově nad Kněžnou, 1995. S. 16, 20 – 21, 27, 114, 126, 130, 136, 268 – 272, 283 – 284, 288 – 289.

KARASOVÁ, D. Interiér a nábytkové umění biedermeieru. In VONDRÁČEK, R. (ed.) *Biedermeier, umění a kultura v českých zemích 1814-1848*. Praha: Uměleckoprůmyslové museum v Praze a Gallery, s.r.o., 2008. S. 73, 77.

LENDEROVÁ, M. Ušlechtilé sestřinky aneb dívčí a ženské ctnosti v době předbřeznové. In LORENZOVÁ, H., PETRASOVÁ, T. (ed.) *Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. ročníku symposia k problematice 19. století*. Praha: Koniasch Latin Press, 2004. S. 80.

LNĚNIČKOVÁ, J. *České země v době předbřeznové 1792-1848*. Libri Praha, 1999. S. 250, 253 – 254, 262 – 263, 267, 269.

MÁCHAL, J. *O českém románu novodobém*. Praha: Josef Springer 1930. S. 16.

MAIDL, V. Literární svět Boženy Němcové a Adalberta Stiftera (Konstanta a variace). *Estetika, časopis pro estetiku a teorii umění*. Ročník 33. Praha: Akademie věd České republiky, 1996. S. 42.

- MĚŠŤAN, A. Biedermeier u Čechů, Poláků a Němců. *Estetika, časopis pro estetiku a teorii umění*. Ročník 33. Praha: Akademie věd České republiky, 1996. S. 19, 22.
- NEUDORFLOVÁ, M. *České ženy v 19.století*. Praha: JANUA, 1999. S. 18 – 19.
- NOVÁK, A. *Literatura česká 19.století. Od K.H. Máchy ke K. Havlíčkovi*. Díl III. Část I. Praha: Jan Laichter, 1905. S. 366.
- Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Díl 25. Praha: Nakladatelství Argo / Paseka 2002. S. 551 – 552.
- PRAHL, R. Malba a kresba. In VONDRÁČEK, R. (ed.) *Biedermeier, umění a kultura v českých zemích 1814-1848*. Praha: Uměleckoprůmyslové museum v Praze a Gallery, s.r.o., 2008. S. 183.
- PRAHL, R. Obrazy, jejich dobová produkce a recepce. In VONDRÁČEK, R. (ed.) *Biedermeier, umění a kultura v českých zemích 1814-1848*. Praha: Uměleckoprůmyslové museum v Praze a Gallery, s.r.o., 2008. S. 165.
- RAK, J., VLNAS, V. Libosad českého biedermeieru. In VONDRÁČEK, R. (ed.) *Biedermeier, umění a kultura v českých zemích 1814-1848*. Praha: Uměleckoprůmyslové museum v Praze a Gallery, s.r.o., 2008. S. 37, 65, 78 – 79.
- REJMAN, L. *Slovník cizích slov*. Praha: SPN, 1966. S. 77, 245.
- RETTIGOVÁ, M. D. *Domácí kuchařka, spolu s ukázkami z beletristického díla M. D. Rettigové a čtením o její osobnosti*. Praha: Odeon, 1986. S. 27, 45, 57, 72, 87, 102, 116, 164, 316, 347.
- SABINA, K. *O Literatuře*. Československý spisovatel, Praha 1953. S. 239.
- SRŠEŇ, L. Specifika biedermeierského portrétu v Čechách. In LORENZOVÁ, H., PETRASOVÁ, T. (ed.) *Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. ročníku symposia k problematice 19. století*. Praha: Koniasch Latin Press, 2004. S. 166.
- TUREČEK, D. Biedermeier na českém obrozeneckém jevišti. *Estetika, časopis pro estetiku a teorii umění*. Ročník 33. Praha: Akademie věd České republiky, 1996. S. 73, 75.
- UCHALOVÁ, E. Móda a textil období biedermeieru. In VONDRÁČEK, R. (ed.) *Biedermeier, umění a kultura v českých zemích 1814-1848*. Praha: Uměleckoprůmyslové museum v Praze a Gallery, s.r.o., 2008. S. 143, 147.
- URVÁLKOVÁ, Z. Mezi barokem a biedermeierem. K povaze biedermeieru v Múze moravské (1813) Heřmana Agapita Gallaše. In VONDRÁČEK, R. (ed.) *Biedermeier, umění a kultura v českých zemích 1814-1848*. Praha: Uměleckoprůmyslové museum v Praze a Gallery, s.r.o., 2008. S. 282 – 283.
- VIKTORA, V. K zobrazení prostoru v české literatuře biedermeieru. *Estetika, časopis pro estetiku a teorii umění*. Ročník 33. Praha: Akademie věd České republiky, 1996. S. 58.
- VONDRÁČEK, R.. Biedermeier a jeho moderní minulost. In LORENZOVÁ, H., PETRASOVÁ, T. (ed.) *Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. ročníku symposia k problematice 19. století*. Praha: Koniasch Latin Press, 2004. S. 7, 12.

ZÁKREJS, F. Jan z Hvězdy. In z HVĚZDY, J. *Konwalinky aneb Sbjrka půwodnjch romantických powjdek z starobylych i nowějšjch časů*. Praha: U Josefy wdowy Fetterlowé z Wildenbrunnu, 1824. S. 502, 506.

ZILYNSKYJ, B. *Jan Jindřich Marek, život obrozeneckého spisovatele*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2003. S. 6, 8 – 9, 11, 14, 17, 33 – 35, 43, 48, 50.

Prameny:

ANTONIE, M. *Keř Rozmarínový, ze stjnu do weřegné zahrady přesazen*. Praha: Knjžecj arcibiskupská knihtiskárna, 1830. S. 6, 12, 14, 18 – 19, 21, 26 – 28, 30 – 31, 37, 48 – 49, 53 – 56, 58, 61, 67 – 68, 74.

ANTONIE, M. *Myrrhowý wěneček, aneb Utrpenjm přicházj se k blaženosti*. W Praze a w Hradci Králowé: Jan H. Pospjssil, 1828. S. 1, 13 -14, 17, 20, 29 – 33, 52 – 55, 69, 71, 73, 77.

z HVĚZDY, J. *Drobné powjdky*. Praha: Knihitiskárna I. L. Kobra, 1890. S. 312 – 314, 316 – 318, 320, 329 – 330, 337.

z HVĚZDY, J. *Hrob milenců. Powěst z Plzeňska*. Podle starého originálu přepracoval Jiří Štěpánek. Kladno, 1944. S. 7 – 8, 10, 12 – 17, 19.

z HVĚZDY, J. *Konwalinky aneb Sbjrka půwodnjch romantických powjdek z starobylych i nowějšjch časů*. Praha: U Josefy wdowy Fetterlowé z Wildenbrunnu, 1824. S. 29 – 31, 37, 46, 67 – 69, 71 – 74, 78, 113 – 118, 120 – 121, 123 – 124.

z HVĚZDY, J. *Sebrané spisy Jana z Hvězdy*. Svazek třetí. Praha: Kněhkupectví I. L. Korber, 1876. S. 433 – 435, 437 – 438, 444.

z HVĚZDY, J. *Známosti z průjezdu*. Praha: Národní knihitiskárna I. L. Kobra, 1881. S. 6 – 7, 9, 12 – 13, 16 – 19, 29, 48, 50.

Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského I. Dopisy z let 1818-1829. Vydal František Bílý, 1907. S. 168.

RETTIGOVÁ, M. D. *Chudobičky, dárek autlé mládeži w českém i německém gazyku půwodně sepsaný*. W Hradci Králowé: Jan H. Pospjssil, 1847. S. 10, 14, 22, 34, 36, 40, 42, 44, 46, 50, 52, 54, 56, 58, 62.

RETTIGOVÁ, M. D. Mařenčin košíček. In RETTIGOVÁ, M. D. *Domáci kuchařka, spolu s ukázkami z beletristického díla M. D. Rettigové a čtením o její osobnosti*. Praha: Odeon, 1986. S. 425 – 426, 430, 432 – 433, 447, 458, 460, 470.

TOMSA, F. B. *Garé fialky aneb Přjbehowé a powjdky z dáwných i nyněgssjch wěků*. W Hradcy Králowé nad Labem a Orlicy: Jan Frantissek Pospjssil, 1823. S. 1 – 7, 9, 13, 17, 20, 24 – 26, 31 – 32, 37, 44, 48, 50.

Resümee

In meiner Diplomarbeit „Die Äußerungen des Biedermeiers in ausgewählten Werken der tschechischen Prosa der zwanziger und dreißiger Jahren des 19. Jahrhunderts“ habe ich mich mit einer Periode beschäftigt, die eher als ein deutsches Phänomen betrachtet wurde. Es handelt sich um die sogenannte Vormärzzeit oder auch Biedermeierzeit.

Die ersten Seiten meiner Arbeit stellen diese historische Periode aus verschiedenen Aspekten vor, zum Beispiel Kunst, Kultur oder Lebensweise der damaligen Gesellschaft. Ich habe das Leben der bürgerlichen Gesellschaft bis Mitte des 19. Jahrhunderts beschrieben. In dieser Zeit hat man mit der Ausbildung der Frauen begonnen, da die Mehrheit, weder rechnen noch schreiben konnte. Für Wichtig empfanden die Historiker auch die Familie, Tugendeigenschaften oder Glaube an Gott. Obwohl die Frau noch keine paritätische Position in der Gesellschaft einnahm, konnte sie sich damit Achtung verschaffen. Ich habe mich auch auf Modeartikel, Musik und auf Möbel-, Glas-, Porzellanindustrie konzentriert, die sehr bedeutend und auch beliebt in der Biedermeierzeit waren.

In den nachfolgenden Kapiteln widme ich mich der literarischen Schöpfung, Es handelt sich hierbei um die Werke von tschechischen Autoren, den sogenannten Nationalbewussten, deren Werke sich spezifisch mit den Motiven der Familie, Beziehungen und Sozialunterschieden zwischen den Menschen beschäftigt. Diese Erzählungen haben auch eine didaktische Absicht, weil sie vor allem für Jugendliche gedacht sind. Gerade diese Kapitel umfassen einen praktischen Teil meiner Diplomarbeit, also die Interpretationen der tschechischen Werke des Biedermeiers.

Seznam příloh

Příloha č.1 - „Móda a umění biedermeieru“

Obrázek 1: „Letní šaty“

Obrázek 2: „Šátek vlněný se stylizovaným vegetabilním vzorem“

Obrázek 3: „Čepec kukaňovitého tvaru“

Obrázek 4: „Skládací slunečník“

Obrázek 5: „Módní doplňky“

Obrázek 6: „Podobizna Terezie Palacké s dětmi (Antonín Machek)“

Obrázek 7: „Hudební salon Černínů (Karel Nord)“

Obrázek 8: „Šicí stůl ve tvaru globu“

Obrázek 9: „Terina s víkem a podstavcem“

Příloha č.2 - „Biedermeier v české literatuře“

Obrázek 10: „Portrét Magdalény Dobromily Rettigové od J. Vilímka“

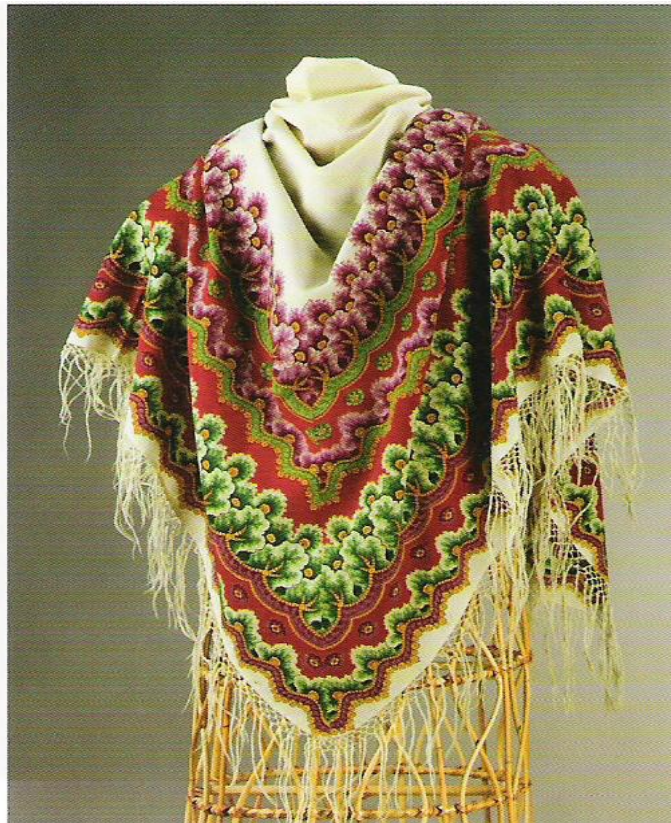
Obrázek 11: „Portrét Jana Jindřicha Marka od K. Maixnera“

Příloha č. 1 - „Móda a umění biedermeieru“

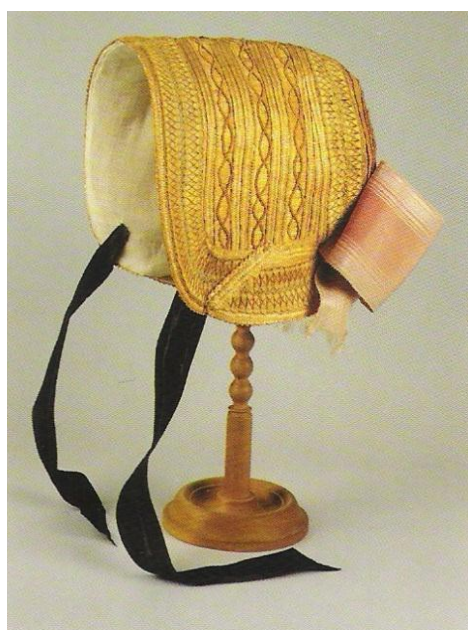
(Zdroj: VONDRÁČEK, R. *Biedermeier, umění a kultura v českých zemích 1814 – 1848*. Praha, 2008.)

Obrázek 1: „Letní šaty“

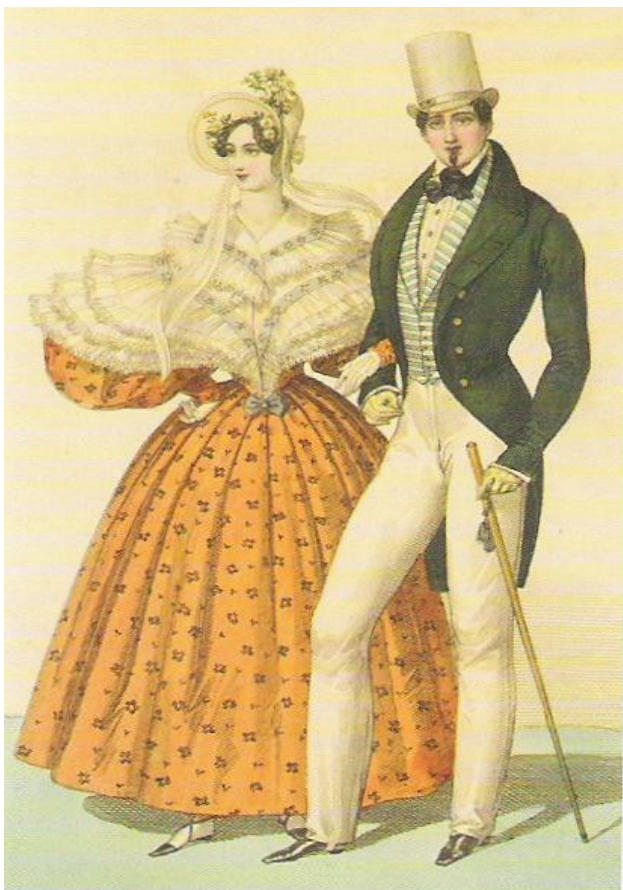
Obrázek 2: „Šátek vlněný se stylizovaným vegetabilním vzorem“

Obrázek 3: „Čepec kukaňovitého tvaru“

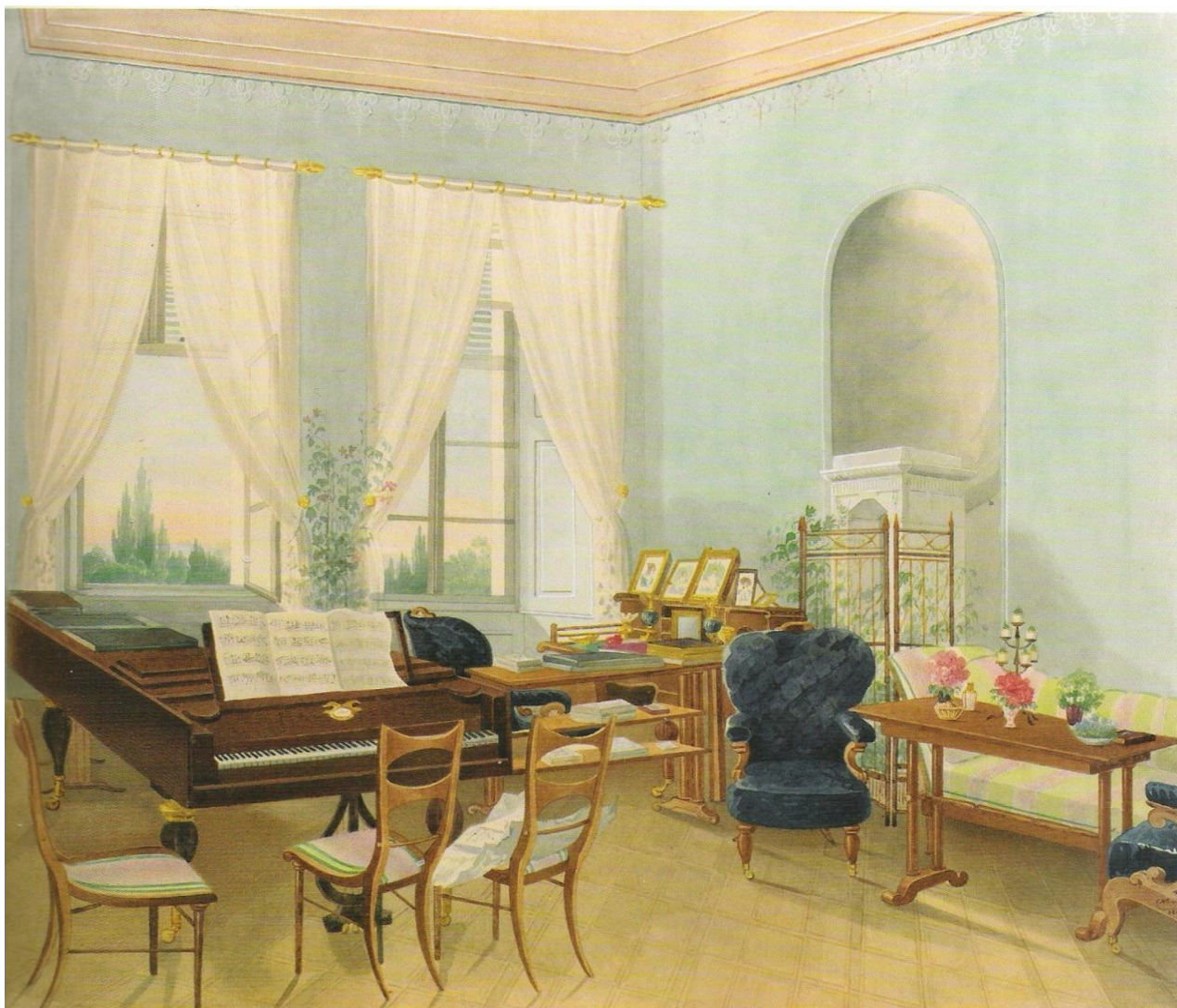
Obrázek 4: „Skládací slunečník“

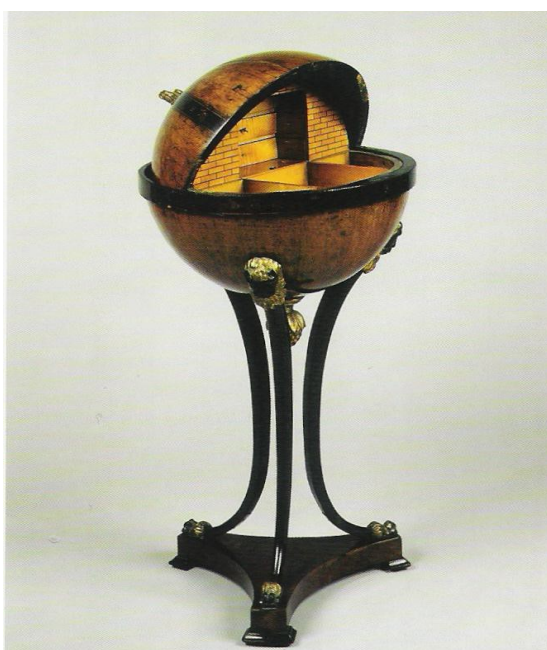
Obrázek 5: „Módní doplňky“

Obrázek 6: „Podobizna Terezie Palacké s dětmi (Antonín Machek)“

Obrázek 7: „Hudební salon Černínů (Karel Nord)“

Obrázek 8: „Šicí stolek ve tvaru globu“

Obrázek 9: „Terina s víkem a podstavcem“

Příloha č. 2 - „Biedermeier v české literatuře“

Obrázek 10: „Portrét Magdalény Dobromily Rettigové od J. Vilímka“
(Zdroj: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Rettigov%C3%A1>)

Obrázek 11: „Portrét Jana Jindřicha Marka od K. Maixnera“
(Zdroj: ZILYNSKYJ, B. Jan Jindřich Marek, život obrozeneckého spisovatele. S.15.)